

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ТУРИЗМУ

ПОЛІТИЧНА ТА ЕКОНОМІЧНА ВЗАЄМОДІЯ КРАЇН-КАРЛИКІВ ЄВРОПИ З
ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ І УКРАЇНОЮ

за спеціальністю – 106 Географія
галузі знань – 10 Природничі науки
за освітньо-професійною програмою – Економічна географія
спеціалізація – Географічне країнознавство, міжнародні та політико-географічні
дослідження

Кваліфікаційна робота бакалавра
Студентки денного відділення
IV курсу
Мартиненко Радмили Сергіївни

Науковий керівник:
доцент, кандидат географічних наук
Стафійчук Валентин Іванович

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. КРАЇНОЗНАВСТВО ЯК НАУКА	6
1.1. Країна як об’єкт дослідження в країнознавстві.....	6
1.2. Типологія і класифікація в країнознавстві.....	9
1.3. Методи дослідження в країнознавстві.....	17
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I	20
РОЗДІЛ II. АНДОРРА	21
2.1. Передумови та особливості розвитку Андорри.....	21
2.2. Взаємодія Андорри з Європейським Союзом.....	25
2.3. Взаємодія Андорри з Україною.....	34
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II	36
РОЗДІЛ III. МОНАКО	37
3.1. Передумови та особливості розвитку Монако	37
3.2. Взаємодія Монако з Європейським Союзом	43
3.3. Взаємодія Монако з Україною	47
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III	51
РОЗДІЛ IV. ЛІХТЕНШТЕЙН	52
4.1. Передумови та особливості розвитку Ліхтенштейну.....	52
4.2. Взаємодія Ліхтенштейну з Європейським Союзом.....	58
4.3. Взаємодія Ліхтенштейну з Україною.....	64
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ IV	66
РОЗДІЛ V. САН-МАРИНО	68

5.1. Передумови та особливості розвитку Сан-Марино.....	68
5.2. Взаємодія Сан-Марино з Європейським Союзом	72
5.3. Взаємодія Сан-Марино з Україною.....	76
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ V	78
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	81

ВСТУП

Актуальність теми. Країни-карлики відповідають усім існуючим рисам держави та більшості їх допоміжним характеристикам. Єдине, що відрізняє їх від інших – це, у першу чергу, розмір території та чисельність населення, які є значно меншими за середні показники по країнам світу. Як правило, країни-карлики мають особливі договори з сусідніми більшими державами, отримуючи політичну та економічну підтримку. Однак, країни-карлики Європи мають розвинену економіку, високий рівень життя їх населення та визнання на міжнародній арені. Як правило, вони несуть за собою і багатовікову історію. Наприклад, Сан-Марино є найстарішою державою Європи.

На сьогодні до карликових країн Європи відносяться Князівство Ліхтенштейн, Найясніша республіка Сан-Марино, Князівство Монако та Князівство Андорра. Передумови та особливості їх розвитку, як вони будували свої відносини з «гігантом» Європейським Союзом, а також яким чином взаємодіють з Україною в політичній та економічній сферах буде висвітлено в даній роботі.

Таким чином, **об'єктом даної роботи** є карликові держави Європи, а саме Андорра, Монако, Ліхтенштейн і Сан-Марино, а **предметом** – відносини країн-карликів з Європейським Союзом і Україною.

Метою роботи є: дослідити розвиток дипломатичних відносин і співпраці країн-карликів із Європейським Союзом і Україною. Для досягнення поставленої мети вирішувалися наступні **завдання:**

- ✓ дослідити різноманітні підходи до класифікації та типології в країнознавстві, а також описати основні методи досліджень;
- ✓ визначити економіко-географічні передумови та чинники розвитку кожної з чотирьох досліджуваних країн-карликів Європи;

- ✓ проаналізувати економічну та політичну взаємодію країн-карликів Європи з Європейським Союзом;
- ✓ дослідити історію розвитку та сучасність відносин України з країнами-карликами Європи.

Відповідно робота базується на використанні надійних академічних, статистичних та соціологічних джерел інформації. Під час написання кваліфікаційної роботи було використано 43 різноманітних джерела.

Структурно робота складається зі вступу, 5 розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Кваліфікаційна робота викладена на 85 сторінках тексту.

РОЗДІЛ І. КРАЇНОЗНАВСТВО ЯК НАУКА

1.1. Країна як об'єкт дослідження в країнознавстві

Почати варто з того, що таке країнознавство. Взагалі, немає одного чіткого визначення. Різні автори та джерела дають різні поняття, але найбільш широко розповсюдженими є два, наведені нижче.

Отже, країнознавство — це:

- 1) наука і навчальна дисципліна [3], яка займається комплексним вивченням країн, систематизує та узагальнює різноманітні дані про їх місце розташування, природу, населення, господарство, історію, право, культуру, зовнішню політику, місце в системі міжнародних відносин тощо;
- 2) комплексне вивчення країн або великих регіонів з метою виявлення на конкретних територіях загальних закономірностей, які встановлюються політичною, фізичною й економічною видами географії.

У країнознавстві виділяються такі напрями: фізико-географічний, економіко-географічний і соціально-політичний. Відповідно, сама наука країнознавство поділяється на фізико-географічне, економіко-географічне, політико-географічне, історико-географічне, воєнно-географічне, медико-географічне країнознавство та ін.

Предметом дослідження будь-якої науки є ті аспекти та властивості, які вивчаються даною наукою, а також той кут зору, під яким розглядається об'єкт. Повертаючись до країнознавства, його предметом дослідження виступають проблеми розвитку окремих країн і регіонів світу. Інші автори формулюють його інакше: предметом дослідження є різні аспекти історії, культури, релігії, демографії, господарства, зовнішньої політики сучасних держав; методологічні основи, методи і методики країнознавчих досліджень. [2]

На думку О. Шаблія, об'єктом науки загалом є певний фрагмент (частина) реальності — предметної чи духовної, на який спрямована її увага (рефлексія) і який опосередкований системою понять і категорій, а також

методами дослідження. Так, об'єктом дослідження в регіональній географії виступає широкий просторовий діапазон географічних утворень:

- виділені за різними принципами і критеріями макрорегіони світу;
- групи держав;
- окремі країни;
- регіони.

Щодо об'єкту вивчення, то у країнознавстві це країни як основні одиниці сучасної соціально-політичної організації світу, а також їх великі частини (райони, штати, області, провінції тощо) і різні міждержавні регіональні та глобальні угруповання.

Варто відзначити, що країни та регіони світу вивчаються не лише країнознавством. В галузі регіональної географії, що є складовою країнознавства, об'єктом дослідження є просторовий діапазон географічних утворень, таких як макрорегіони світу, групи держав, окремі країни та райони. Кожна наука, включаючи історію, географію, філософію та інші, розглядає країни та регіони світу з різних позицій та зосереджується на конкретних аспектах, явищах та процесах.

Перейдемо до визначення, що ж таке країна. Тут потрібно обов'язково вміти відрізнити два терміни – країна та держава. Доволі часто їх ототожнюють і використовують як синоніми, але це є категорично неправильним.

Країна — територія з визначеними кордонами й населенням, що являє собою єдине ціле з погляду історії, культури, нації та в політико-географічному відношенні може бути незалежною або залежною. Країна не завжди є державою, наприклад, Україна в 1900 р. була країною українців, але поділеною між Російською та Австро-Угорською імперіями.

Держава, у свою чергу, може мати два значення. За першим це країна, яка має сформований апарат влади та має певний рівень суверенітету. Але таке визначення ускладнюється тим, що незрозуміло, якими конкретними ознаками має володіти держава. Але загалом, поняття «держава» значно вужче за країну. Другим значенням слова «держава» є сам апарат влади країни. Також

використовується поняття державної території – це визначена на основі норм міжнародного права частина земної поверхні, яка знаходиться під суверенітетом держави. [5]

Якщо узагальнювати, то «держава» – це більшою мірою політичне утворення, у той час як «країна» – більш культурне та соціально-економічне. Держава – це автономна одиниця, існує на будь-якій території та володіє суверенітетом і власною системою управління. Країна, у свою чергу, – це окрема географічна одиниця з населенням певної національності та своєрідною культурою.

Отже, хоча поняття "країна" в багатьох випадках вживається як синонім поняття "держава", воно має переважно культурно-історичний та соціально-економічний зміст (наприклад, країни, що розвиваються, країни третього світу тощо). Адекватним є поняття "країна" і при характеристиці особливостей населення, його побуту і звичаїв, специфічних ознак суспільства (далекі країни, екзотичні країни тощо). Натомість для поняття "держава" притаманним є більше політичний зміст.

Тому саме країни та регіони світу є об'єктом вивчення країнознавства як науки.

1.2. Типологія і класифікація в країнознавстві

Класифікація й типологія є двома спорідненими поняттями. "Classic" перекладається з латинської як "розряд", а грецьке "typos" – як "зразок", відбиток.

1. Під класифікацією розуміється групування досліджуваних об'єктів на підставі кількісних ознак (наприклад, класифікація поселень за чисельністю населення);
2. Під типологією мається на увазі групування об'єктів за якісними ознаками (наприклад, функціональна типологія поселень).

Перейдемо до цих понять у контексті країнознавства.

Типологія в країнознавстві представляє собою систематизацію країн світу на основі спільних ознак та властивостей, що дозволяє класифікувати їх у певні групи або типи, враховуючи конкретні критерії та характеристики. Цей підхід дозволяє об'єднувати країни за спільними рисами та одночасно виділяти їхні відмінності на основі типологічних ознак.

Існують два основних види типологій: кількісні та якісні. Кількісні типології базуються на зовнішніх ознаках, які виражаються кількісними показниками, такими як географічні, демографічні та економічні характеристики. Ці типології дозволяють порівнювати різні параметри країн, що є важливими для розуміння їхнього суспільного розвитку.

Наприклад, кількісними типологіями країн є:

1) Країни за розміром території

Зазвичай, виділяють чотири групи країн (цифри у різних авторів можуть відрізнятися, тому у роботі взяті середні показники):

- найбільші, площею понад 4 млн. км²;
- великі, розміри яких становлять 1—4 млн. км²;
- середні за площею — 0,2—1,0 млн. км²;
- малі, у тому числі «країни-карлики», розміри території яких не перевищують 0,2 млн км².

Найбільша питома вага у загальній площі суходолу належить надвеликим державам (Росія, Канада, Китай, США, Бразилія, Австралія, Індія). Значно більшою у світі є кількість дуже великих держав (Аргентина, Казахстан, Судан, Алжир, Конго (Кіншаса), Саудівська Аравія, Мексика, Індонезія, Лівія, Іран, Монголія, Ангола, Ефіопія, Мавританія, Малі, Чад, ПАР, Нігер, Перу, Колумбія, Болівія, Єгипет). Водночас найбільше (65) у світі є малих держав, частка яких у загальній площі суходолу є порівняно незначною. Групу карликових країн (усього 25) формують насамперед острівні країни найбільшого басейну Карибського моря (Антигуа і Барбуда, Барбадос, Гренада, Домініка, Сент-Вісент і Гренадини, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія) та Океанії (Кірибаті, Маршаллові Острови, Федеративні Штати Мікронезії, Науру, Тонга, Тувалу), а також Індійського океану (Мальдіви, Сейшельські Острови) та Перської затоки (Бахрейн). І звичайно, до карликових країн належать і власне об'єкт дослідження даної роботи – деякі територіально-політичні утворення Європи, які сформувалися в часи середньовічної роздробленості і зберегли до сьогодні державний статус (Андорра, Сан-Марино, Ліхтенштейн, Монако).

2) Країни за чисельністю населення

- надвеликі держави (дві держави-гіганти (Індія та Китай (понад 1 млрд осіб), та дві держави США й Індонезія з населенням від 230 до 300 млн осіб);
- дуже великі держави (100–200 млн осіб: 7 держав (Бразилія, Пакистан, Росія, Бангладеш, Нігерія, Японія, Мексика);
- великі держави (50–100 млн осіб: 12 держав (Великобританія, Італія, Німеччина, Франція, В'єтнам, Іран, Тайланд, Туреччина, Філіппіни, Ефіопія, Єгипет, Конго (Кіншаса);
- середні держави (20–50 млн осіб: 24 держави);
- малі (2–20 млн осіб: 91 держава);
- дуже малі (300 тис. – 2 млн. осіб: 30 держав);

- країни-карлики (менше 300 тис. осіб: 24 держави, серед яких Монако (36,6 тис. осіб), Ліхтенштейн (39 тис. осіб), Сан-Марино (33,7 тис. осіб) та Андорра (79 тисяч осіб)).

Географічне розташування країн визначає відмінності у їхній типології, що суттєво впливає на рівень соціально-економічного розвитку та геополітичне положення. Особливий акцент робиться на транспортно-географічних можливостях у світовій економічній системі і суспільних відносинах.

Загалом вважається, що країни з приморським розташуванням, такі як США, Франція, Китай тощо, або країни з острівним положенням, такі як Японія, Велика Британія, Індонезія тощо, мають сприятливі умови для соціально-економічного прогресу. Це добре відображено на прикладі нових індустріальних країн, таких як Республіка Корея, Тайвань, Сінгапур, Бразилія тощо.

У той час як третій тип країн, які не мають доступу до моря, таких як Афганістан, Нігер, Парагвай, Киргизстан, Угорщина тощо, часто характерний для менш розвинених та економічно слаборозвинених націй. Однак, приклади країн-карликів демонструють, що така тенденція не завжди прослідковується. З чотирьох досліджуваних країн лише одна (Монако) має вихід до моря, оскільки знаходиться на узбережжі Французької Рив'єри. Ліхтенштейн, Андорра та Сан-Марино з усіх боків оточені іншими країнами Європи, але це не заважає їх економічному розвитку.

3) Країни за обсягом ВВП

До категорії кількісних типологій, які одночасно відображають економічний рівень країн, варто віднести групування за конкретними економічними показниками. Використання типологічних ознак, таких як річні обсяги ВВП країни, дозволяє аналізувати масштаби її економіки, визначати економічний потенціал та місце в світовому валовому продукті. За відмінностями у цьому показнику виділяють:

- найбільші країни з обсягом ВВП більш як 1 трлн дол. США;
- країни з великим ВВП (від 0,5 до 1 трлн дол. США);

- до середніх за масштабами і структурою (більш вузькою) економіки можна віднести країни з щорічним обсягом ВИ 11 від 0,1 до 0,5 трлн дол. США;
- до малих — із ВВП, що не перевищує 100 млрд. дол. (до цієї категорії і належать країни-карлики Європи).

Якісні типології країн світу базуються на поєднанні різних показників, які, в основному, визначають більш складні внутрішні якості, особливості суспільного розвитку та його результатів. Ці показники мають важливий причинно-наслідковий характер у порівнянні з звичайними кількісними показниками. У «Доповіді про розвиток людства» ООН введено класифікацію 175 країн світу за рівнем економічного розвитку:

- промислово розвинуті — високий рівень (47 країн);
- країни, що розвиваються, — середній рівень (83 країни);
- найменш розвинуті — низький рівень (45 країн).

У класифікації країн Б. П. Яценка [4] для визначення їхнього типу враховуються не лише економічний розвиток та характеристики структури господарства, але також рівень розвиненості організаційно-управлінських, функціонально-галузевих і територіально-господарських структур. Виділяється п'ять груп країн:

1) Економічно розвинені країни

- головні країни або країни «Великої сімки»: США, Японія, Німеччина, Канада, Франція, Італія, Велика Британія;
- малі промислово розвинені країни Європи: Фінляндія, Данія, Австрія, Бельгія, Швеція, Швейцарія, Нідерланди, Норвегія;
- промислово розвинені країни Південної півкулі: Австралія, Нова Зеландія, ПАР.

2) Середньорозвинуті країни перехідної економіки

- країни, які із запізненням стали на капіталістичний шлях розвитку: Іспанія, Португалія, Греція, Туреччина та ін.;

- країни нової індустріалізації: Сінгапур, Південна Корея, Чилі, Уругвай, Аргентина, Бразилія, Мексика;
- 3) Постсоціалістичні країни перехідної економіки
- постсоціалістичні країни Євразії: Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Хорватія, Сербія і Чорногорія, Словенія, Боснія і Герцеговина, Албанія, Болгарія, Північна Македонія, Монголія;
 - молоді незалежні держави: Росія, Україна, Білорусь, Литва, Латвія, Естонія, Молдова, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Казахстан, Туркменістан, Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан.
- 4) Країни, що розвиваються
- країни з порівняно зрілою структурою господарства: Туніс, Єгипет, Індія, Пакистан, Таїланд, Еквадор, Філіппіни, Перу, Індонезія, Венесуела, Колумбія, Марокко та ін.;
 - нафтовидобувні країни: Кувейт, ОАЕ, Ірак, Іран, Саудівська Аравія та ін.;
 - менш розвинені країни: Ефіопія, Сомалі, Танзанія, Чад, Малаві, Бангладеш, Ємен, Афганістан та ін.)
- 5) Країни централізовано керованої економіки
- країни централізовано керованої економіки (Китай, КНДР, В'єтнам, Лаос, Куба.)

Основні характеристики держав відображають їхні унікальні особливості, що стосуються структури та характеру державної влади. У цьому контексті велике політико-географічне значення мають різноманітності держав за формою державного устрою. Враховуючи їх місцезнаходження, також важливі відмінності у політичному режимі та формі правління.

Згідно з історично-генетичним типом держав та характером відносин між центральною владою та територіальними підрозділами, які історично сформувалися і функціонують у сучасності, існують дві основні форми державно-територіального устрою: федеративна та унітарна. У минулому

існували також конфедеративні державні утворення, де суб'єкти мали значні повноваження, зокрема, у сфері міжнародних відносин.

Федерація як форма державно-територіального устрою характеризується складною дворівневою структурою. На верхньому рівні розташовані автономні державно-політичні утворення, які, шляхом конституційного договору, утворюють союзу (федеративну) державу. На нижньому рівні знаходяться адміністративно-територіальні одиниці різної ієрархії. На початку 2008 року в світі існувало 23 федеративні держави, що становили трохи більше десятої частини від усіх незалежних країн світу. З них 9 були федеративними державами, організованими за етнонаціональним принципом, або частково враховуючи цей принцип, і представляли собою об'єднання кількох етнополітичних центрів і відповідних регіонів. У федераціях, що дотримуються територіального принципу, політичні одиниці визначаються або з урахуванням історичних територіально-політичних традицій, або враховуючи природно-географічні реалії (наприклад, острівні федерації).

У федераціях вся державна територія є комплексом політичних утворень з власними законодавчими структурами. Натомість в унітарних державах основними територіальними підрозділами є адміністративні одиниці, які не є державно-політичними суб'єктами. Водночас, наявність однієї чи кількох автономій, якщо вони не охоплюють всю територію і не утворюють спільних (союзних) органів, загалом не порушує унітарний характер держави, а представляє собою територіально-політичну децентралізацію. Україна є прикладом унітарного типу держави, як власне і досліджувані у даній роботі країни-карлики Європи.

Навіть при великій різноманітності окремих варіантів можна виділити основні типи політичних режимів: демократичний, авторитарний та тоталітарний, останній у свою чергу може приймати різні форми, такі як комуністичний, фашистський, режим військової диктатури, система апартеїду та ісламський фундаменталізм.

Враховуючи джерело влади в державі та процес набуття і передачі верховної влади, виділяють дві форми правління: республіканську, яка включає в себе виборність вищих органів влади, та монархічну, що передбачає успадкування верховної влади від суверена (імператора, короля, еміра тощо).

В залежності від обсягу повноважень суверена у законодавчій сфері, монархії поділяються на абсолютні і конституційні. З точки зору розподілу влади між президентом і парламентом виокремлюють президентські, президентсько-парламентські, парламентсько-президентські і парламентські республіки.

Досліджуючи країни-карлики, варто зазначити, що три з чотирьох є конституційними монархіями (Монако, Ліхтенштейн та Андорра є князівствами). Лише Сан-Марино є республікою, і неабиякою, а найстарішою в Європі. І звичайно, усім країнам притаманний демократичний політичний режим.

Враховуючи різницю в етногеографічній структурі держав та враховуючи загальні кількісні відносини між етнонаціональними групами та спільнотами, а також враховуючи історичні передумови етногеографії, можна визначити основні типи держав з урахуванням особливостей етнонаціонального складу населення:

- 1) моноетнічні держави, основою яких є етнічна територія одного етносу за невеликої частки (до 10%) етнічних меншин і малих корінних народів (Ісландія, Ірландія, Португалія, Норвегія, Швеція, Угорщина та ін.); Сан-Марино також вважається моноетнічною державою;
- 2) переважно моноетнічні держави, понад 80% території яких — ареал розселення одного етносу за наявності порівняно невеликих ареалів компактного розселення етнічних меншин та малих корінних народів; частка державоформуючого етносу в абсолютній кількості населення — понад 65%, а розселення етнічних меншин має переважно малокомпактний та дисперсно-змішаний характер (Білорусь, Молдова,

Румунія, Словаччина, Туреччина, Україна, Фінляндія, Франція та ін.); до цієї групи країн відноситься і Ліхтенштейн;

- 3) держави з наявністю двох домінуючих етнічних ареалів і порівняно незначною часткою (до 10%) етнічних меншин — здебільшого двоетнічні держави (Бельгія, Кіпр та деякі ін.);
- 4) поліетнічні держави з наявністю трьох і більше ареалів корінних етносів при кількісному переважанні (понад 65%) одного з них (Велика Британія, Іспанія, Китай, Росія та ін.); Андорра відноситься до цієї групи;
- 5) поліетнічні держави з наявністю трьох і більше ареалів корінних етносів за відсутності домінуючого (більше 65%) переважання одного з них (Індія, Індонезія, Пакистан, Нігерія та ін.); до цієї групи належить і Монако;
- 6) поліетнічні держави колонізаційного (переселенського) типу із расово-змішаним населенням і порівняно великою часткою аборигенів (Болівія, Венесуела, Еквадор, Колумбія, Мексика, Перу та ін.);
- 7) поліетнічні держави колонізаційного типу із расово-змішаним населенням і порівняно невеликою часткою аборигенів (до 10%) (Австралія, Аргентина, США, Канада, Нова Зеландія та ін.). [2]

Отже, існує велика різноманітність підходів до типології та класифікації в країнознавстві, і вони відрізняються залежно від авторів та їхніх поглядів. Немає одного універсально правильного підходу, тому для орієнтування в цій області необхідно ретельно вивчати кожен із них.

1.3. Методи дослідження в країнознавстві (для вивчення країн-карликів)

Методи країнознавчих досліджень представляють собою різноманітні прийоми та операції, які використовуються для здійснення наукових досліджень у країнознавстві. Існують різні підходи до класифікації та групування цих методів. Можна умовно виділити кілька основних груп:

- 1) загальнологічні — аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання, абстрагування, узагальнення;
- 2) теоретичні — експеримент, гіпотетичний перехід від абстракції до конкретності, аксіоматичний метод, математична формалізація;
- 3) соціологічні — соціально-політичний експеримент, контент-аналіз, анкетування, інтерв'ю, опитування, спостереження, вивчення соціальних настанов;
- 4) соціально-психологічні — соціально-психологічний експеримент, спостереження, контент-аналіз, соціометричне опитування, тестування;
- 5) порівняльні (компаративні) — порівняльно-географічний і порівняльно-історичний, конкретного аналізу, періодизації, хронологічний, ретроспективний, прогностичний, послідовних порівнянь;
- 6) емпіричні — практичний експеримент, статистичний (аналіз статистичного матеріалу), конкретного моделювання;
- 7) системно-функціональні — системний, інституціональний, функціональний, структурно-функціональний аналіз, композиція, декомпозиція;
- 8) діяльнісні — метод прийняття рішень, раціональний, змішано-скануючий, теорії груп, метод дії;
- 9) спеціальні — картографічний, метод збору країнознавчої інформації, експериментальне країнознавче дослідження, «гра масштабами», індексний метод тощо [на основі 2].

Методи, які використовуються в країнознавстві, можна розподілити за кількома критеріями. За загальністю, можна виділити загальнонаукові (універсальні) та спеціальні методи. Загальнонаукові методи застосовуються в

усіх галузях наук, тоді як спеціальні використовуються лише в конкретних наукових напрямках. За критерієм доступу до інформації про об'єкт дослідження, дослідницькі методи можна розділити на первинні та вторинні. Первинні методи передбачають отримання інформації безпосередньо від об'єкта дослідження за допомогою органів чуття. Вторинні методи включають обробку отриманої інформації з використанням різноманітних інтелектуальних процедур.

Так само, як у будь-якому науковому напрямку, в країнознавстві можна розрізнити два рівні: емпіричний, де здійснюється збір фактів, та теоретичний, де досягається синтез знань у формі наукової теорії. Методи пізнання для цих рівнів можна класифікувати на три групи, межі між якими визначаються приблизно: методи емпіричного дослідження; методи, що використовуються як на емпіричному, так і теоретичному рівнях; методи теоретичного дослідження.

Зосередимо увагу на методах емпіричного дослідження. До цієї групи належать: спостереження, порівняння, вимірювання та експеримент. В контексті країнознавства ми можемо спостерігати за подіями, що розгортаються у країнах та регіонах світу, як безпосередньо, наприклад, під час подорожей, так і опосередковано через теле- чи радіорепортажі. Ми можемо вивчати позиції керівництва держави з актуальних політичних питань через промови чи відгуки державних діячів. Також можна відстежувати результати голосувань у міжнародних організаціях тощо. Результатами цих спостережень стають емпіричні висновки про наявність чи відсутність певних явищ, наприклад, про перенаселення міських кварталів унаслідок демографічного вибуху або про спустошення цілих областей через голод чи інфекційні захворювання.

Різновидом спостереження є наративний чи описовий метод. Історичні наративи і твори (такі як літописи, хроніки, історичні повісті, спогади, описи мандрів і т.д.) представляють первинну інформацію про події в різних країнах світу так, як вони відображені у свідомості їхніх авторів. Проте важливо врахувати, що відомості з наративних джерел є менш достовірними, ніж ті, що

містяться в архівних матеріалах, статистичних даних або законодавчих актах. В наративних джерелах події часто можуть бути спотворені або відображені через призму осіб, які не були їх свідками. Якщо свідки все ж залишали свої спогади, це може відбуватися через певний, іноді значний, проміжок часу після відбуття подій і так далі.

Країнознавче дослідження обов'язково включає у себе аналіз та узагальнення власних спостережень дослідника щодо життя в країнах і регіонах світу. Під час спостережень відбуваються інтерв'ю з місцевими мешканцями, представниками владних органів, фахівцями у галузі економіки, культури та освіти, свідками подій, науковцями і так далі. Також проводиться фото- і відео-зйомка цікавих та значущих місць.

Інформацію, яку ми отримуємо під час спостережень, можна порівнювати, і цей метод широко використовується у галузі країнознавства як основний інструмент дослідження. Ми можемо проводити порівняльний аналіз країн та регіонів світу за різними параметрами, такими як площа території, густота населення, етнічний склад, наявність корисних копалин і природних ресурсів, а також релігійні та культурні традиції. Внаслідок цього сформувалося велике розмаїття компаративістських методів і методик у галузі країнознавчих досліджень, які взяті у позику з різних наук, таких як історія, економіка, політика, лінгвістика, порівняльний аналіз культур і духовних традицій, порівняльно-інституційний аналіз і так далі.

Важливу роль у проведенні країнознавчих досліджень відіграють різноманітні методи вимірювань. Наприклад, ми можемо вимірювати такі параметри, як кількість населення конкретної країни, її територіальна площа і інші аспекти. Використання різноманітних статистичних методів, які взяті з математичної статистики, є формою цих вимірювань. Вони мають особливе значення у країнознавчих дослідженнях, включаючи оцінку потенціалу різних країн світу, перевірку гіпотез щодо їхнього розвитку і інші аспекти.

У країнознавчих дослідженнях, як і в інших галузях соціальних наук, використання експериментального методу є рідкісним явищем. Експеримент

передбачає активне і цілеспрямоване впливання на об'єкт дослідження шляхом створення штучних або використання природних умов для вивчення конкретної властивості. У зв'язку з тим, що об'єктом країнознавства, так само як і інших соціальних наук, є великі групи людей, застосування експериментів рідко зустрічається. Вчені рідко звертаються до "соціальних експериментів", і коли це відбувається, це частіше має політичний, а не науковий характер. Метод фокус-груп, розроблений соціологами, є винятком, проте його застосування в країнознавчих дослідженнях практично невелике.

Отже, особливості методів у галузі країнознавчих досліджень в значній мірі визначають характер синтетичної наукової дисципліни. Важливим етапом у науковому пошуку є розробка оптимальної методики дослідження, оскільки правильний вибір і раціональне використання наукових методів стають ключем до успішного проведення будь-якого дослідження. При обробці наукового об'єкта слід уникати обмеження себе методами, що використовувалися попередниками, і замість цього шукати нові принципові підходи або використовувати методи, запозичені з інших наук.

Висновки до I розділу

Країнознавство є науковою дисципліною, яка глибоко аналізує та вивчає різні країни та регіони світу, систематизує та узагальнює інформацію про їхню природу, населення та внутрішні просторові різниці [Масляк, 2008]. Об'єктами країнознавства можуть бути галузеві (територіальні) або просторово-територіальні форми організації країн загалом або їх окремі частини. У країнознавчих дослідженнях використовується різноманітні методи, і важливо вибрати та застосовувати їх раціонально для успішного ведення кожного дослідження.

РОЗДІЛ II. АНДОРРА

2.1. Передумови та особливості розвитку Андорри

Площа території Андорри майже вдвічі менша за Київ і становить 468 квадратних кілометрів. Її населення трохи перевищує 70 000 осіб. За індексом розвитку людського потенціалу (ІРЛП), який відображає рівень життя за стандартами ООН, Андорра досягає показника 0,838. Для порівняння: індекс ІРЛП України становить 0,779. Валовий внутрішній продукт на душу населення Андорри складає \$44,623. Важливо відзначити, що в цій країні безробіття відсутнє взагалі.

Але, на відміну від нашої країни, Андорра розташована в пустельних Піренейських горах і не має ні стільки цінних корисних копалин, ні сучасних заводів, ні родючих полів. За рахунок чого тоді багатіє ця карликова держава?

Зберігши історичну назву "князівство", Андорра фактично є державою з парламентською формою управління. Глави держави, які виступають у ролі співправителів (президент Французької Республіки і єпископ Уржельський), володіють рівними повноваженнями і здійснюють верховне представництво, представляючи символи та гаранті Князівства Андорра. Співправителі призначають свого особистого представника в Князівстві, а представник єпископа Уржельського змінюється кожні три роки.

Генеральна рада складається з 28 членів, які обираються загальним і прямим голосуванням на чотири роки. Глава уряду обирається парламентом, і весь уряд формально отримує підтвердження від конституційних глав держави.

Збройні сили в Андоррі взагалі відсутні, проте існують невеликі поліцейські формування, що забезпечують охорону громадського порядку. Безпеку країни гарантують Іспанія та Франція.

Відповідно до Конституції, Андорра є демократичною та соціальною незалежною державою, що визнає верховенство права. Навіть після ухвалення

Конституції, "особливі відносини" Андорри з Францією та Іспанією залишилися, але після вступу до ООН у 1993 році ця країна-карлик отримала статус суверенної країни і припинила вважатися протекторатом. Після цього Андорра відкрила ряд незалежних посольств та представництв за кордоном, особливо з фокусом на експортерів товарів. Тим не менш, Іспанія та Франція залишаються основними торговими партнерами Андорри, незважаючи на ці зміни.

Перейдемо до економічного розвитку.

Формальну відповідь можна знайти у будь-якій енциклопедії: економіка гірського князівства в основному процвітає завдяки туризму. Туристичний сектор становить 80% ВВП країни, що робить його ключовим джерелом доходу для державного бюджету. Щороку Андорру відвідує до 9 мільйонів туристів, з переважною популярністю гірськолижного сезону, що триває від початку грудня до середини квітня. А влітку туристів приваблюють живописні гірські пейзажі та історичні пам'ятки Середньовіччя.

Стимулювання розвитку туризму, що влада розпочала в середині ХХ століття, призвело до залучення іноземних інвестицій до Андорри та сприяло активізації будівництва та підвищенню вартості земельних ділянок. Цікаво відзначити, що в Андоррі відсутні аеропорти та залізниці, а доступ здійснюється виключно автомобільним транспортом. Дивовижно, що перша дорога, що з'єднує країну з Іспанією, була побудована у 1911 році, а з Францією – у 1933 році.

Передусім виділяється фокус місцевої економіки на задоволення потреб туристів. Навіть при відсутності авіаційного та залізничного транспорту в країні добре розвинуті автобусні маршрути між різними населеними пунктами. В цілому, великий акцент при залученні туристів до Андорри робиться на культурно-мистецькій сфері. Музеї у князівстві доступні за невеликою або взагалі нульовою вартістю.

Андорра сьогодні може іменуватися європейським податковим оазисом, а в економіці велику роль відіграє банківський сектор. Саме тому, до речі, у країні процвітає торгівля предметами розкоші.

Тим паче, Андорра є митною зоною, що відкриває можливість придбати різноманітні товари зі знижкою від 25% до 40% порівняно з цінами в Іспанії чи Франції. І ось тут ми знову повертаємося до туризму: багато іноземців приїжджають до Андорри лише на один день із сусідніх Франції та Іспанії, щоб зробити вигідні покупки, скориставшись значно нижчими цінами.

Тут важливо висвітлити питання валюти та спосіб його вирішення в Андоррі: офіційно країна не входить до зони євро, проте на її території євро використовується як офіційна валюта, а власної національної валюти не існує. Можна сказати, що Андорра вступила до зони євро неофіційно, не консультуючись з іншими європейськими країнами та не проводячи відповідних переговорів. [11]

У той же час, на території країни можуть укладатися угоди в будь-якій валюті, оскільки Андорра не має валютного контролю, і спеціальний податковий режим дозволяє знаходити прийнятні варіанти. Більшість невеликих магазинів і ресторанів без проблем приймають долари як форму оплати. Також широко використовуються кредитні картки провідних світових систем та туристичні чеки.

Зменшення митних тарифів у країнах ЄС призвело до обмеження конкурентних переваг для Андорри, але зростання туризму привернуло іноземні інвестиції та сприяло розширенню будівництва та підвищенню цін на земельні ділянки у князівстві. Держава відіграє мінімальну роль в економічному управлінні, і приватний сектор функціонує майже без обмежень.

Андорра є офшорною зоною, де практично відсутнє поняття "податок" для здійснення офшорних операцій. Банки Андорри вважаються особливо надійними для збереження фінансової інформації. Це створює базу для

залучення значної кількості іноземних підприємців, незважаючи на те, що процес отримання громадянства та дозволу на постійне проживання в Андоррі вважається одним з найтриваліших у світі.

Цікаво, що Андорра – це один з центрів нелегальної торгівлі через Піренеї. Після введення сусідніми країнами державного монополії на торгівлю тютюном у XIX столітті, нелегальне ввезення цього продукту в Іспанію та Францію став частим та основним джерелом доходу для місцевого населення. Крім тютюну, контрабандним шляхом транспортується алкоголь, а за останні десятиліття також побутова електроніка, парфумерія, ювелірні вироби, автомобілі та інше.

Коли йдеться про сучасний успіх Андорри, важливо враховувати, що протягом багатьох століть (із 1278 року) це була закрита та бідна країна, де мешканці жили за рахунок простого землеробства та ризикованої контрабанди через іспано-французький кордон. Лише після II Світової війни, у 1950-х роках, в країні розпочалися трансформації, які перетворили її в одну з найбагатших країн Європи.

2.2 Взаємодія Андорри з Європейським Союзом

До європейської інтеграції Іспанії Андорра не мала офіційних відносин з ЄС. Це сталося головним чином тому, що без конституції Андорра не мала офіційного правового визнання. У той час як рішення Франції стати членом-засновником ЄС мало вплинуло на Андорру, приєднання Іспанії в 1986 році мало значні наслідки. Зокрема, Іспанія була головним торговельним партнером Андорри, і приєднання Іспанії до ЄС призвело до того, що торгова угода з Андоррою фактично застаріла.

Отже, звернемося до історії та розглянемо основні документи, які налагодили співпрацю між Андоррою та Європейським Союзом.

Одним із базових для налагодження співпраці Андорри з ЄС став Договір про митний союз, який встановив офіційні юридичні зв'язки між Андоррою та ЄС ще в 1990 році. Угода була підписана в червні 1990 року та набула чинності з липня 1991 року. Оскільки Андорра не мала міжнародного визнання, угода була у формі обміну листами. [8]

Договір створив митний союз переважно для промислової продукції та включав положення, що регулюють сільськогосподарську продукцію, на яку митний союз не поширювався. Це призвело до того, що Андорра розглядалася як член ЄС для торгівлі промисловими товарами (без застосування тарифів), але не як член ЄС для торгівлі сільськогосподарською продукцією.

У 1997 році Андорра подала заявку на вступ до СОТ і було проголошено угоду про митний союз між ЄС та Андоррою. Ця угода була визнана суперечливою правилам СОТ, оскільки спрямовувалася на виключення всієї галузі сільського господарства. Питання залишається в розгляді і може бути вирішене включенням хоча б частки сільськогосподарської продукції до сфери дії угоди.

Договір про податок на заощадження, який був підписаний в листопаді 2004 року й набув чинності з липня 2005 року (і паралельні угоди зі Швейцарією, Ліхтенштейном, Монако та Сан-Марино), передбачає прийняття заходів, еквівалентних тим, що викладені в Директиві про податок на заощадження.

Згідно з цією угодою, Андорра зобов'язалася застосовувати податок на доходи від заощаджень у формі процентних платежів, які здійснюються в Андоррі резидентам ЄС. Крім того, угода передбачає обмін інформацією у випадках податкового шахрайства та подібної поведінки. Угода супроводжується Меморандумом про взаєморозуміння (MoU), в якому Андорра зобов'язується, зокрема, внести податкове шахрайство як злочин у своє законодавство протягом першого року застосування угоди для випадків, що підпадають під рамки угоди. [10]

У листопаді 2004 року Андорра та ЄС підписали Договір про співпрацю. Покликаний доповнити договір про митний союз, він охоплює широкий спектр питань, серед яких є навколишнє середовище, комунікація, інформація, культура та освіта, а також такі соціальні питання як транспорт, енергетика та регіональне і транскордонне співробітництво. Угода не поширюється на вільне пересування людей і капіталу, а також на свободу надання транскордонних послуг. Європейська комісія відхилила ініціативу Андорри від 2002 року щодо включення монетарного сектора до угоди [9].

Підписання угоди значно відкладалося через певну напругу, спричинену проблемою контрабанди тютюну. Проблема виникла ще в 1996 році, коли Андорру було визначено як одне з головних джерел контрабанди цигарок до ЄС. Відповідно до оцінок, у 1997 році це призвело до втрат ЄС у розмірах приблизно 4 млн. євро. У березні 1999 року парламент Андорри прийняв законопроект про внесення змін до закону про митне шахрайство, щоб зробити контрабанду (як в країну, так і з країни) правопорушенням та встановити покарання. Крім того, парламент прийняв закон про зміни до кримінального

кодексу Андорри. Цю дію ЄС сприйняв позитивно і було прокладено шлях до відновлення переговорів. Договір набув чинності в липні 2005 року.

Згідно з угодою, ЄС і Андорра зобов'язуються співпрацювати на найширшій основі в ряді сфер, серед яких є і регіональна політика.

Стаття 7 угоди, зокрема, передбачає посилення регіонального співробітництва відповідно до політики ЄС щодо транскордонного, транснаціонального та міжрегіонального співробітництва. З цією метою ЄС та Андорра зобов'язуються заохочувати наступні напрямки дій:

- ✓ узгоджений підхід до розвитку регіонів, розташованих на кордоні між ЄС і Князівством Андорра, з метою просування політики щодо Піренеїв, порівнянної з політикою щодо Альп;
- ✓ можливість брати участь у майбутніх програмах типу INTERREG на тих самих умовах, що й інші країни, що не є членами;
- ✓ організація візитів та обміну офіційними особами та експертами з метою вивчення можливостей співпраці;
- ✓ співробітництво в питаннях гірської політики, спираючись на політику Співтовариства, спрямовану на забезпечення постійного та сталого сільськогосподарського землекористування, економічного розвитку та збереження сільської місцевості. [9]

Загалом, Договір про співпрацю, хоч і функціонував належним чином з формальної та процедурної точки зору, розчарував Андорру. Договір встановлював досить широкий можливий порядок денний, але без прямого оперативного чи зобов'язуючого змісту. Як наслідок, у різних сферах співпраці було та є мало активності.

Навіть незважаючи на те, що Договір про співпрацю наразі мав оперативні результати, він працював здебільшого як каталізатор для участі Андорри в ініціативі ЄС щодо територіального співробітництва INTERREG. Участь Андорри також сприяла її інтеграція в Comunidad de Trabajo de los

Pirineos (СТР) [6]. Цей орган був створений у 1983 році і наразі має секретаріат (розташований у Хаці, Іспанія) та чотири галузеві комісії:

- Інфраструктура й транспорт;
- Навчання й технологічний розвиток;
- Культура та спорт;
- Сталий розвиток.

Сфера інтересів СТР здебільшого збігається з галузевими розділами Договору про співпрацю. Це свідчить про те, що протягом поточного фінансового періоду ЄС може відбутися активація різних розділів угоди через транскордонні проекти, зосереджені на інфраструктурі, навколишньому середовищі, культурі, охороні здоров'я тощо. У 2005 р. СТР створив Консорціум з правосуб'єктністю та повноваженнями керувати проектами, які можуть фінансуватися ЄС та урядами сторін-учасниць (Андорра, французькі регіони Аквітанія, Південні Піренеї та Лангедок-Руссільйон, іспанські регіони Арагон, Каталонія, Країна Басків та Наварра). На даний момент Андорра не є членом цього консорціуму з різних юридичних причин, але зараз шукається рішення, щоб дозволити це.

Загалом, мета програми INTERREG III Франція-Іспанія 2000-2006 років полягала в підтримці інтегрованого регіонального розвитку між французькими та іспанськими регіонами та збільшенні транскордонного економічного та соціального співробітництва через спільно реалізовані проекти.

Зокрема, вона передбачала підтримку реалізації проектів, які дозволять досягти трьох основних цілей, визначених програмою:

- ✓ Покращення місцевої співпраці.
- ✓ Розвиток мережевого територіального співробітництва.
- ✓ Створення зв'язків і відносин у різних просторових масштабах.

Більшість схвалених проектів були не дуже масштабними і здійснювалися асоціаціями чи фондами. Підприємства відіграли певну роль, зокрема що

стосується навчальних проєктів. Співпраця в основному базувалася на місцевому рівні та відбувалася в місцевому або регіональному масштабі.

Співпраця з Андоррою в цій програмі була можливою на індивідуальній основі на рівні проєкту. Отже, Андоррою з партнерами було схвалено два проєкти [13].

1) Піренеї транскордонні

У 1999 році Commissariat à l'Aménagement des Pyrénées (Комісія з планування Піренеїв) ініціювала транскордонний соціально-економічний проєкт Атласу на Піренеях, в якому брали участь статистичні служби всіх прикордонних регіонів Франції, Іспанії та Андорри. Ця перша фаза проєкту отримала європейське фінансування у рамках французько-іспанської програми Interreg II.

Друга фаза проєкту має завершитися створенням справжнього спільного статистичного інструменту, який можна розглядати як транскордонну статистичну обсерваторію зі статистичними показниками, що відповідають прикордонній зоні та гірському масиву.

2) ISARD

Метою проєкту є отримання превентивної та оперативної інформації про сейсмічні ризики без будь-якого дисбалансу, пов'язаного з прикордонним ефектом, з ефективною її передачею рятувальним службам та місцевим службам управління кризовими ситуаціями. Також планується створити тримовні (французькою, іспанською та каталонською) веб-сайти, які б містили інформацію, доступну для населення по обидва боки кордону.

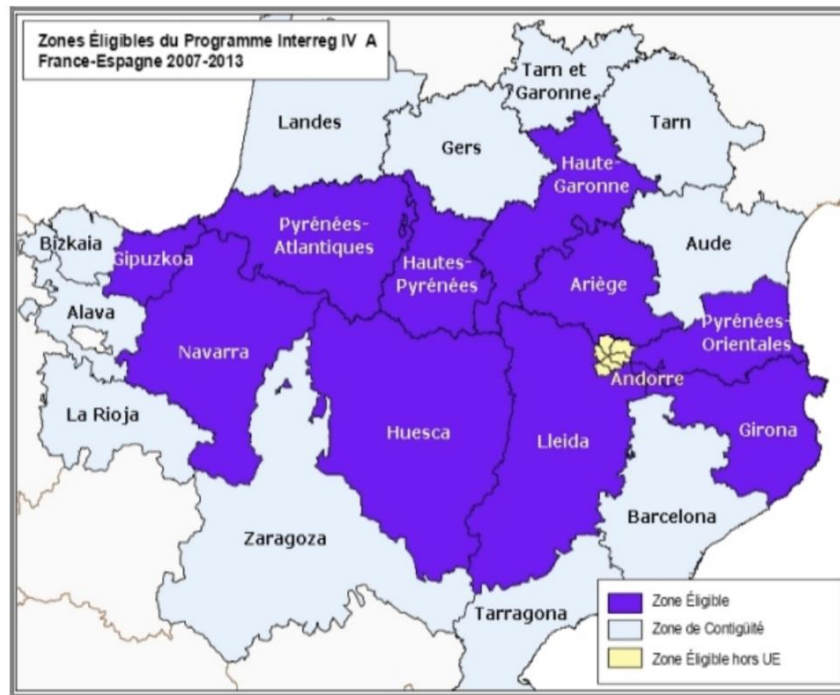

Рис.2.1. INTERREG IV A Programme [12]

Відштовхуючись від програми INTERREG III Франція-Іспанія 2000-2006, проект INTERREG IV Франція-Іспанія-Андорра 2007-2013 мав власний бюджет у розмірі 257 мільйонів євро, включаючи 168 641 мільйон євро фінансування, що вдвічі перевищує грант, отриманий у попередній раз (84 30 мільйонів євро). Його загальна мета полягала в зміцненні економічної та соціальної інтеграції в транскордонній зоні між Іспанією та Францією.

Стратегія програми базувалася на розвитку взаємодоповнюючих аспектів обох сторін кордону, сприяючи консолідації взаємних знань, існуючих зв'язків між територіями, об'єднанню дій, об'єднанню ресурсів і спільній сприйнятливості до зовнішнього світу. Одночасно ця програма ставила за мету служити засобом поширення знань і досвіду, а також сприяти спільній діяльності, кінцевим результатом якої буде посилення співпраці.

Цілі програми такі:

- ✓ Збільшення транскордонної інтеграції шляхом максимального використання додаткових аспектів економічної діяльності, інновацій та людського капіталу;
- ✓ Розвиток територій, природної та культурної спадщини відповідно до сталих принципів. Допомога в захисті та управлінні природними ресурсами;
- ✓ Сприяння покращенню якості життя населення через спільні стратегії територіальної структуризації та сталого розвитку [12].

Крім того, програма спрямована на сприяння тіснішим зв'язкам між компетентними органами країн-учасниць. Як наслідок, це має сприяти розумінню громадянами транскордонної зони як унікальної території. Інший важливий аспект, розглянутий у цій програмі, - подолання комунікаційних проблем за допомогою подвійного підходу:

- Проблеми фізичного сполучення між географічно близькими, але ізольованими територіями через відсутність або поганий стан комунікаційної інфраструктури.
- Проблеми спілкування, пов'язані з недостатнім знанням французької чи іспанської мов.

Однією з цілей програми є закріплення кращих знань двох мов, зокрема шляхом фінансування навчальних проєктів. Програмою керуватиме Консорціум Comunidad de trabajo de los Pirineos.

Щодо взаємодії Андорри з ЄС на сьогодні, то, звичайно, є декілька важливих питань для дискусій, які відбуваються і зараз:

1. Грошова угода – в Андоррі ніколи не існувало власної валюти, і також не було органу грошової емісії чи грошового закону. Перед прийняттям євро у Франції та Іспанії Андорра використовувала як французькі, так і іспанські купюри, хоча ці валюти не мали статусу законного платіжного засобу. Між Андоррою та Францією чи Іспанією не було укладено грошової угоди щодо використання їхніх валют в Андоррі. Таким чином,

коли в січні 2002 року Франція та Іспанія почали обіг банкнот і монет євро, Андорра впровадила євро без будь-якого втручання з боку ЄС.

Підписання Договору про податок на заощадження між ЄС та Андоррою відкрило шлях для переговорів щодо монетарної угоди задля використання євро в Андоррі. Переговори офіційно розпочалися 28 жовтня 2004 року. Згідно з угодою, Андорра прагне карбувати монети євро та використовувати євро як свою офіційну валюту. Угода також буде містити положення щодо захисту євро та запобігання відмиванню грошей. Очікувалося, що переговори займуть певний час, оскільки Андорра, на відміну від Монако та Сан-Марино, ніколи не мала грошової угоди з державою-членом ЄС.

Як результат, Андорра й досі не стала членом Європейського Союзу, формально не належить до Шенгенської зони та зони євро, хоча де-факто, її можна до них віднести. Завдяки цьому Князівство називають «податковим раєм». У 2016 році міністр іноземних справ Гілберт Сабойя Суньє ще раз підтвердив, що в Андорри не має бажання ставати членом ЄС, оскільки вони не бачать в цьому необхідності.

2. Двостороння угода про економічне та фінансове співробітництво – на додаток до майбутньої валютної угоди, Меморандум про взаєморозуміння, який додається до Угоди про податок на заощадження, передбачає початок двосторонніх переговорів між Андоррою та кожною з держав-членів ЄС для визначення адміністративної процедури обміну інформацією з питань, пов'язаних з податками. Меморандум про взаєморозуміння також закликає до аналогічних паралельних двосторонніх переговорів задля розширення економічної співпраці. Це, у свою чергу, сприятиме інтеграції економіки Андорри в економіку ЄС. З іншого боку, метою двостороннього співробітництва у сфері оподаткування буде вивчення можливого скасування або зменшення податків, які зараз стягуються державами-членами ЄС на надання послуг і фінансових продуктів з Андорри.

3. Вільне пересування громадян Андорри через зовнішні кордони ЄС – оскільки Андорра не має аеропорту та повністю оточена державами-членами ЄС, громадяни Андорри змушені часто перетинати зовнішні кордони ЄС. Андорра була стурбована тим, що її громадяни стикаються із затримками через те, що їм потрібно проходити через коридор «решти світу» на зовнішніх кордонах ЄС, замість того, щоб мати можливість використовувати привілейований коридор, зарезервований для громадян ЄС, ЄЕЗ (Європейська Економічна Зона) та Швейцарії. У 2004 році ЄС погодився задовольнити занепокоєння Андорри і тепер дозволяє громадянам Андорри використовувати коридори ЄС на зовнішніх кордонах держав-членів за умови застосування відповідних положень *acquis* Шенгенської угоди. Проте будь-яке пом'якшення прикордонних перевірок, що виходить за межі вищезазначеного підходу, мало б залежати від укладення з Андоррою угоди про вільне пересування громадян, як це має місце для країн ЄЕЗ та Швейцарії.

Варто зазначити, що всіма вище наведеними програмами було назначено керувати консорціум *Comunidad de Trabajo de los Pirineos*.

2.3 Взаємодія Андорри з Україною

Загалом, українсько-андоррські відносини – це двосторонні відносини між Україною та Князівством Андорра, а також співпраця обох країн у міжнародних організаціях. Суверенітет України було визнано Андоррою у 1991 році, а дипломатичні відносини з Князівством були встановлені 19 квітня 1996 року. Інтереси України в Андоррі представляє посольство, яке знаходиться в Мадриді (Іспанія), і почесне консульство в Андоррі (діє з вересня 2008 р., почесним консулом є Антоні Зорзано Рієра).

Взаємовідносини між Україною та Князівством Андорра вирізняються повною відсутністю конфліктних питань. Основними напрямками співпраці для андоррської сторони є туризм та культурний обмін. Україна, зі свого боку, акцентує увагу на підтримці політичних зв'язків, розгортанні гуманітарних ініціатив, взаємній підтримці в рамках міжнародних організацій, створенні правової бази для двосторонніх відносин та функціонуванні почесного консульства України в Андоррі. Окремий інтерес з боку Андорри продовжує викликати питання співпраці щодо усиновлення українських дітей.

Важливою подією в двосторонніх відносинах стало те, що Україна та Андорра допомагають один одному в роботі міжнародних організацій. Країни взаємно підтримують кандидатів з обох країн для участі у важливих комітетах світових організацій [7].

Тривалий час важливою темою обговорень двох держав було призначення Почесного консула України в Андоррі та створення консульства. У 2008 році було успішно завершено всі необхідні процедури, і тепер громадянин Андорри, Антоніо Зорзано Рієра, має право виконувати консульські обов'язки. Цікавим фактом є те, що Україна є однією лише з семи країн, які мають свої почесні консульства в Андоррі.

З 31 березня по 2 квітня 2011 року делегація уряду Князівства Андорра під керівництвом Міністра туризму, торгівлі й промисловості К.Б. Маса

відвідала Україну. Цей візит став першим для урядової делегації Андорри після встановлення дипломатичних відносин. В результаті візиту було укладено Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Князівства Андорра про співробітництво в галузі туризму. Цей документ став першим міжнародним міжурядовим документом, укладеним між двома країнами.

Щодо політичного діалогу, то одними з останніх контактів вищих посадових осіб була телефонна розмова між Міністром закордонних справ України П.А. Клімкіним та Міністром закордонних справ Князівства Андорра Гілбертом Сабоею у листопаді 2016 року. Україна та Андорра активно взаємодіють у межах міжнародних організацій, зокрема, Андорра підтримала резолюцію про ситуацію з правами людини в Криму та Севастополі на 73-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у листопаді та грудні 2018 року. Також важливо відзначити підтримку Андорри резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 2018 року, присвяченої проблемі милітаризації Автономної Республіки Крим та Севастополя, а також частин Чорного та Азовського морів [7]. Щодо реакції на повномасштабне вторгнення 2022 року, то не було офіційної реакції з боку Князівства.

Згідно з даними Державної служби статистики України, імпорт товарів з Андорри до України у 2022 р. становив 344 тис. дол. США. Експорт до Князівства був відсутній. Основні складові українського імпорту можна назвати наступні:

- іграшки та спортивний інвентар – 137 тис. дол. США;
- вироби зі шкіри – 129 тис. дол. США;
- одяг – 16 тис. дол. США.

Також варто зазначити, що в Князівстві Андорра проживає українська діаспора, яка складає до 100 осіб.

Князівство Андорра, як і більшість цивілізованих країн світу, засудили вторгнення Росії до України. Тому, з початку повномасштабного вторгнення

Андорра приймає тимчасово переміщених осіб з України, однак, можливості Князівства обмежені лише через її невеликі розміри (територія Андорри вдвічі менша за Київ).

Для в'їзду до Андорри з метою отримати захист від війни, достатньо будь-якого внутрішнього документу. У біженців страховку на кордоні не вимагають, але її радять зробити на перші 90 днів.

Громадянам України, які виявили бажання отримати прихисток в Князівстві Андорра, потрібно звернутися на електронну адресу у письмовій формі англійською мовою (consulars@govern.ad), обов'язково прописавши своє ім'я, іншу інформацію про себе та контактні дані. Після цього вам буде призначено зустріч з компетентними органами та згодом повідомлено про можливість або ж неможливість прийняти вас та надати тимчасовий захист. Збільшуються шанси отримати позитивну відповідь, якщо ви маєте родичів, які проживають в Андоррі. Також важлива інформація полягає в тому, що громадянам України, які зможуть отримати прихисток в Андоррі, буде надано право на проживання та роботу протягом одного року, а також доступ до освіти, медицини та соціальних послуг.

Висновки до II розділу

Андорра веде активну політику співпраці як з Європейським Союзом, так і з Україною. Зокрема, у відносинах з ЄС Князівство Андорра виявляє зацікавленість у зміцненні економічного і політичного партнерства. Незважаючи на те, що Андорра не є членом ЄС, наявність амбіцій щодо інтеграції у спільні ринки та політичний простір Європейського Союзу вказує на активну взаємодію та спільні цілі.

У відносинах з Україною Андорра прагне розширити співпрацю в галузі туризму та культурного обміну. Також важливо відзначити політичні зусилля щодо підтримки України в міжнародних організаціях, зокрема, у питаннях прав людини та ситуації на окупованих територіях.

РОЗДІЛ III. МОНАКО

3.1 Передумови та особливості розвитку Монако

Монако – це карликова держава, яка відома у всьому світі гонками Гран-прі "Формула-1", казино Монте-Карло і, звичайно, своєю розкішною нерухомістю.

Князівство Монако, яке завжди асоційоване з Францією і розташоване на півдні Європи, на узбережжі Лігурійського моря, – це країна-карлик, що є однією з найменших та найбільш густонаселених у світі. Загальна площа Монако складає лише 2,02 кв. км, займаючи друге місце в світовому рейтингу найменших за площею країн, поступаючись лише Ватикану. Незважаючи на цю обмежену територію, населення країни складає 37 439 осіб. Таким чином, на кожен квадратний кілометр Монако припадає майже 18 тис. жителів. Виникає питання, як цьому "релікту" середньовічної системи міжнародних відносин вдається існувати в умовах глобалізованого світу XXI століття?

Монако – конституційна монархія, де князь виступає головою держави. Законодавча влада розділена між князем та Національною Радою, яка є однопалатним парламентом. Уряд складається з одного державного міністра й трьох радників, які призначаються князем. Парламент складається з 18 членів, обраних на 5 років загальним голосуванням.

Цікавою особливістю Монако є те, що регулярна армія країни нараховує всього 82 особи, що менше, ніж чисельність військового оркестру, який складається з 85 музикантів. Безпеку в князівстві забезпечують дві служби, які виконують поліцейські функції: цивільна поліція та карабінери, останні відповідають за безпеку князя та його родини.

Не будучи членом Європейського Союзу, країна визнає євро своєю національною валютою і має тісний зв'язок з Францією через митний союз. Компактні розміри країни, її геополітичне розташування та унікальний

історичний досвід правлячої династії Грімальді є визначальними факторами для зовнішньої політики Монако та його ролі в міжнародних справах.

Князівство Монако не є членом Шенгенської угоди [14, 15], але між ним і Францією усунені всі форми прикордонного та митного контролю (щоправда, за бажанням туристів можуть поставити штамп про в'їзд на територію Монако в туристичному офісі). Таким чином, рішення Шенгенського Виконавчого комітету від 23 червня 1998 р. визнало Геліпорт Монако та Порт-де-ла-Кондамін контрольними пунктами для перетину зовнішніх кордонів ЄС. Ця ініціатива також дозволяє громадянам Монако вільно подорожувати по Шенгенській зоні.

Ця країна має тісні зв'язки з Францією на основі договору 1918 року. Зовнішня політика Монако служить прикладом цієї угоди: Франція зобов'язується захищати суверенітет і незалежність Монако, у той час як уряд монегасків зобов'язується враховувати свої інтереси відповідно до французьких інтересів. Франція та Італія – єдині країни з постійними посольствами в Монако. Зі свого боку, Князівство має єдине власне посольство у Франції.

Розвитку Монако сприяло кілька чинників: вигідне геополітичне положення території, захищеної горами і неприступною фортецею від моря; наявність мовно-культурних особливостей серед населення; конкуренція з сусідніми країнами, що спонукала до укладання угод з родиною Грімальді; ретельна дипломатична зовнішня політика та використання конфліктів між сусідами; ефективне використання наявних ресурсів та передача Франції територій за межами Князівства. Таким чином, правляча верхівка успішно здійснила унікальний процес будівництва держави на обмеженій території, формуючи унікальну монегаську націю на основі місцевих культурних та мовних особливостей.

Ключовим викликом стала потреба забезпечити економічну самостійність та конкурентоспроможність мікродержави на світовому ринку. Цього досягли

шляхом реалізації ряду високорентабельних сучасних проєктів, спрямованих на перетворення Князівства в потужний туристичний центр, використовуючи його середньовічний романтичний образ. Фактично, ще в XIX столітті в Монако розпочали формуватися елементи постіндустріальної економіки послуг, що стало успішним в XXI столітті.

У той же час, монарший рід, першим серед королівських родин Європи, розпочав перетворювати свої власні інтереси на прибуткові бізнес-проєкти з метою збільшення туристичної привабливості Князівства. Те ж саме стосується організації різноманітних родинних ювілеїв, свят та пам'ятних подій. Ці святкування, до яких запрошують численних визначних осіб у якості гостей, часто виступають свого роду рекламними кампаніями для просування образу Князівства. Також важливо відзначити успішне використання засобів PR для формування іміджу князівської родини.

Створення сприятливого податкового клімату для залучення зарубіжних інвестицій та вирівнювання фінансової політики з Францією, а отже, і з Європейським Союзом, дозволило Монако залучати постійний потік іноземних інвестицій. Такий комплексний підхід з боку правлячої династії Грімальді утримує Монако в ролі життєздатного суверенного утворення в умовах глобалізованого світу XXI століття.

Монако виділяється як унікальний ринок нерухомості, який сформувався під впливом різноманітних факторів і привертає інвесторів з усього світу, особливо тих, хто має значні фінансові ресурси. Найвизначальнішою особливістю ринку Монако є те, що практично 95% всієї нерухомості тут можна вважати представницькою чи елітною. Середнього класу житло зазвичай розташоване в прикордонних французьких містах. Важливою перевагою є відсутність прямих податків на прибуток і майно на території князівства. Іншими словами, в Монако практично відсутні прямі податки, а вартість утримання елітної нерухомості обкладається податком у розмірі 3,5% від її вартості щорічно.

Ринок нової нерухомості в Монако є вкрай обмеженим, а будівництво нових об'єктів дуже цінується серед покупців. Основна частина існуючого житла була споруджена в 1960–1970-х роках і не відповідає сучасним стандартам. Щоб розширити обмежений земельний ресурс, планується штучно розширити територію князівства на 27,5 гектарів за рахунок Середземного моря [17].

На сьогоднішній день туризм, будівництво і фінанси стали найважливішими галузями економіки Монако. Завдяки суворій банківській таємниці, відсутності державного податку на особистий дохід, а також низьким податкам на підприємницьку діяльність країна перетворилася на фінансовий центр, який приваблює фізичних осіб, що мешкають в Монако, та іноземні компанії. Князівство успішно привертає різноманітні екологічно безпечні галузі промисловості з усього світу. Тим часом, держава зберігає монополію в ряді секторів, таких як виробництво тютюнових виробів, телефонна мережа та поштові послуги.

У Монако існує приблизно 800 міжнародних компаній і 50 банків, які користуються спеціальним податковим режимом. Економічне законодавство країни спрямоване на привертання іноземних інвестицій.

Таким чином, на 2021 рік три галузі економіки становлять майже половину валового внутрішнього продукту князівства [18]:

- 1) Фінансові та страхові послуги (17,8% ВВП);
- 2) Науково-технічна діяльність, адміністративні та допоміжні послуги (17,0% ВВП);
- 3) Операції з нерухомістю (10,0% ВВП), що з першого місця у попередні роки досягла третього в результаті скорочення обсягів будівництва.

Ці три основні сектори досягли вражаючих успіхів. Зокрема, ВВП фінансової та страхової діяльності збільшився на 7,7%, перевищивши межу в 1 мільярд євро вперше.

Промисловість і, в меншій мірі, сектор будівництва – це єдині галузі, в яких зафіксовано зменшення кількості робочих місць. Усі інші сфери економіки можуть похизуватися або зростанням, або стабільністю.

Звичайно, Князівство відоме як туристичний центр завдяки казино та чудовому клімату. Однак, сучасне Монако має розвинену та різноманітну економіку, де туризм, хоча важливий, але не домінує. Існують чотири популярні райони серед туристів: старе місто Монако-Вілля, де центр прикрашає палац династії Грімальді; Ла-Кондамін, прилеглий до однойменного порту; Монте-Карло – європейський Лас-Вегас з казино, готелями та будівлею Опери на скелях; Фонвіль – територія, відвойована на узбережжі моря у 1970-х роках.

Саме Монако є місцем проведення багатьох престижних заходів, у тому числі Гран-прі Монако Формула-1, Ралі Монте-Карло, Міжнародного шахового турніру, професійного турніру з тенісу тощо.

Привабливість Монако полягає у привертанні іноземних інвестицій, що визначається впливом різноманітних факторів. Загалом можна виділити наступні передумови в цьому контексті: (з офіційного сайту уряду: <https://www.gouv.mc>)

- ✓ Суверенна і нейтральна держава, яка служить прикладом стабільних інституцій;
- ✓ Вигідне розташування в центрі Європи, поруч з Середземноморським басейном, забезпечуючи високу доступність та якість життя;
- ✓ Різноманітна та мультикультурна спільнота з більш як 120 національностей, що мирно співіснують та взаємодіють, часто використовуючи англійську мову;
- ✓ Розвинута готельна та морська інфраструктура, яка робить країну привабливим місцем відпочинку;

- ✓ Унікальна економічна та соціальна модель, відсутність заборгованості та збалансований бюджет, що забезпечують економічну стійкість;
- ✓ Багато спортивних, культурних і святкових розваг, включаючи різноманітні міжнародні заходи;
- ✓ Забезпечена національна безпека та розвинута соціальна інфраструктура і медична система;
- ✓ Перспективна економіка з адаптованою податковою системою та активним рівнем зайнятості та споживання;
- ✓ Доступна та бізнес-орієнтована місцева адміністрація;
- ✓ Велика екологічна відповідальність та прагнення до сталого розвитку.

Таким чином, Монако вражає своєю унікальністю та рядом особливостей, таких як невелика площа, вигідне місце розташування, багата історія та специфічні економічні передумови для розвитку. Ця розвинена країна має значний потенціал і позитивну економічну динаміку.

3.2 Взаємодія Монако з Європейським Союзом

Більша частина відносин Монако з ЄС походить від його особливих відносин із Францією, з якою Монако має митний союз з 1963 року.

Монако є невід'ємною частиною митної території Європейського Союзу, як затверджено в Митній конвенції, укладеній з Францією в 1963 році. Країна застосовує більшість заходів, що стосуються податку на додану вартість (ПДВ) і акцизних зборів, таких як вільне переміщення товарів в межах Співтовариства.

Проте приналежність до митної території ЄС не охоплює сферу зовнішньої торгівлі. Угоди про преференційну торгівлю, укладені Співтовариством, застосовуються тільки до товарів, що походять з території Європейського Союзу [14]. Товари, виготовлені в Монако, не можуть вважатися товаром з території ЄС і, як правило, не включені до розширеного застосування протоколу про походження з торговими партнерами Співтовариства.

Через свої відносини з Францією, Монако автоматично включене до Шенгенської зони, хоча саме Князівство не є учасником Шенгенської угоди. Рішенням Виконавчого комітету Шенгенської угоди морський порт і вертолітний майданчик Монако визнані пунктами в'їзду в межі Франції на територію Європейського Союзу. Однак, оскільки угоди залежать від визнання Францією морського порту та вертолітного майданчику Монако як французьких пунктів в'їзду, Монако може припинити свою участь у Шенгенській зоні, якщо Франція вирішить, що Князівство більше не вважатиметься французьким пунктом в'їзду.

У грудні 2001 року Монако уклало Валютну угоду [17] з Францією (що діє від імені Співтовариства). До введення євро в ЄС Монако уклало валютну угоду з Францією. Відповідно до Декларації № 6 Маастрихтського договору ця угода залишалася чинною до введення євро як єдиної валюти в ЄС. Відповідно, у грудні 1998 року Рада прийняла рішення [15] про позицію, яку необхідно зайняти щодо валютних відносин з Монако. Це рішення загалом передбачало,

що Монако може використовувати євро як свою офіційну валюту, надавати законний статус банкнотам і монетам євро, випускати монети євро за певних умов. Монети, викарбувані Монако, вираховуються з французької квоти, виділеної Європейським центральним банком. Згідно з угодою, Монако зобов'язалося співпрацювати з ЄС щодо заходів проти підробки банкнот і монет євро.

Угода зобов'язує Монако вжити заходів, що відображають відповідне законодавство ЄС, а також щодо запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей.

У грудні 2003 року Співтовариство уклало з Монако угоду щодо застосування законодавства Співтовариства до фармацевтичних препаратів, косметичної продукції та медичних приладів [18]. Угода визначає, що в Монако застосовується відповідне законодавство ЄС і що французькі органи влади можуть контролювати виробництво в Монако цих продуктів відповідно до конкретних стандартів, викладених у законодавстві ЄС. Однак жодна з інших держав-членів ЄС не зобов'язана подібним чином визнавати виробництво монегаських товарів. Таким чином, товари, вироблені в Монако, не прирівнюються до товарів походженням із Співтовариства.

У грудні 2004 року Монако підписало угоду про податок на заощадження [19]. Як і у випадку з Андоррою, центральною особливістю угоди є положення про стягнення податку на відсотки, що виплачуються в Монако резидентам ЄС. Крім того, угода супроводжується Меморандумом щодо майбутньої співпраці між Монако та ЄС, зокрема у сфері фінансових послуг.

Якщо говорити про територіальне співробітництво, то окремо слід виділити Програму транскордонного співробітництва між Францією та Італією 2007-2013 рр. «ALCOTRA».

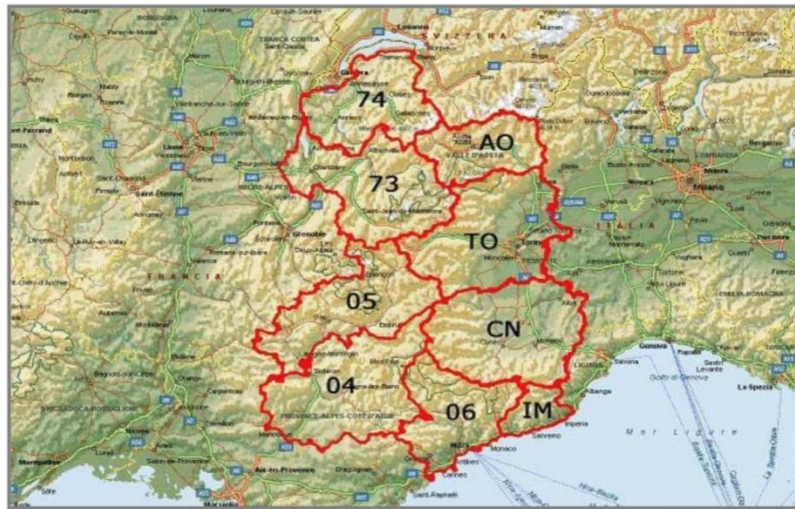

Рис. 3.1 Програма ALCOTRA [20]

Для Італії: регіон Валле д'Аоста (АО), провінції Турин (ТО) і Кунео (СН) (регіон П'ємонт), провінція Імперія (ІМ) (регіон Лігурія); для Франції: департаменти Верхня Савоя (74) і Савоя (73) (регіон Рона-Альпи), департаменти Верхні Альпи (05), Альпи Верхнього Провансу (04) і Приморські Альпи (06) (Прованс -регіон Альпи-Лазурний берег).

Головною метою Програми європейського територіального співробітництва ALCOTRA між Францією та Італією на 2007-2013 роки було здійснення економічної, соціальної та екологічної діяльності через спільні стратегії сталого розвитку. Вона спрямована, зокрема, на консолідацію транскордонної ідентичності в контексті європейського громадянства та поставила перед собою такі цілі:

- сприяти соціально-економічній інтеграції в транскордонній зоні;
- розробити спільні стратегії збереження та управління біорізноманіттям, природними ресурсами та ландшафтами транскордонної зони, а також стратегії запобігання природним і технологічним ризикам;
- сприяти привабливості зони шляхом покращення послуг та зміцнення ідентичності транскордонних громад;
- підтримувати розвиток справжнього співробітництва між територіями та партнерами в транскордонній зоні [20].

Однією з цілей цієї нової версії INTERREG було б повне використання десятирічного минулого досвіду. Інституційне навчання, усвідомлення відмінностей і культура, набута завдяки співпраці, завершилися підвищенням ступеня та інтенсивності співпраці, чому сприяє спільне управління програмою.

Монако брало участь у програмі як країна, що не входить до ЄС. Основними сферами інтересів, що спонукали Монако брати участь у транскордонних проєктах, були транспорт, туризм, захист навколишнього середовища, культура та охорона здоров'я.

Наостанок, варто розглянути ще декілька питань, що характеризують відносини між ЄС та Монако сьогодні.

Меморандум про взаєморозуміння, який додавався до угоди про податок на заощадження між ЄС та Монако, передбачав доступ до ринку фінансових послуг ЄС певних фінансових інструментів Монако, зокрема UCITS та страхових продуктів. Однак будь-яка майбутня угода в цій сфері повинна відповідати Генеральній угоді СОТ про торгівлю послугами, яка передбачає, що торговельні угоди, сторонами яких є члени СОТ, повинні охоплювати значну частину торгівлі.

Монако зацікавлене в розвитку тісніших зв'язків з Європою в галузі наукових досліджень. Після співпраці Монако щодо Директиви про податок на заощадження, ЄС схвалив заявку Монако на членство в EUREKA, загальноєвропейській ініціативі досліджень і розробок. Країни ЄС є повноправними членами EUREKA, і їх підтримка заявки Монако мала значну вагу. Монако стало тридцять п'ятим членом EUREKA в березні 1985 року. Створена як міжурядова ініціатива в 1985 році, EUREKA спрямована на підвищення європейської конкурентоспроможності шляхом підтримки підприємств, дослідницьких центрів та університетів, які здійснюють загальноєвропейські проєкти з розробки інноваційних продуктів, процесів і послуги [16].

3.3 Взаємодія Монако з Україною

Взаємодія між Україною та Князівством Монако базується на дипломатичних відносинах та співпраці у різних сферах. Незважаючи на те, що Монако є невеликим князівством, його вплив в різних сферах, таких як фінанси та туризм, може мати важливе значення для України.

Одним з ключових аспектів взаємодії є дипломатичні відносини між двома країнами. Дипломатичні відносини між Україною та Монако було встановлено 26 липня 2007 р. шляхом укладення Договору про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Князівством Монако у формі обміну нотами [21].

Нота від Міністерства закордонних справ України та відповідна нота від Департаменту з питань зовнішніх зносин Князівства Монако стали основою для укладення Договору про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Князівством Монако. Після урочистої церемонії зустрічі посла України у Франції К. Тимошенка та посла Князівства Монако у Франції Ж. Буїсона відбувся захід, під час якого обидві сторони висловили готовність розвивати двостороннє співробітництво на основі взаємної поваги до суверенітету, незалежності, територіальної цілісності та невтручання у внутрішні справи одне одного. Дійшовши згоди, сторони також обговорили можливості взаємодії України та Князівства Монако в рамках міжнародних організацій, зокрема, ООН, ЮНЕСКО та Міжнародного бюро виставок.

Князівство Монако стало 172-ю країною, з якою Україна встановила дипломатичні відносини. Монако представлене в Україні через посольство Франції у Києві. Україна представлена в Монако через посольство в Парижі.

9 листопада 2009 р. між Державним комітетом фінансового моніторингу України та Службою інформації та моніторингу фінансових мереж Монако був підписаний Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в сфері

протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. [22]

Підтримка дипломатичних стосунків створює основу для співпраці на міжнародній арені та вирішення спільних проблем. Крім того, Монако, як міжнародний фінансовий центр, може бути привабливим для українських інвесторів або компаній, що шукають можливості для розвитку бізнесу в Європі. Туризм також може бути важливим аспектом співпраці між Україною та Монако. Хоча їх профілі туризму відрізняються, обмін досвідом та співпраця в цій сфері може бути корисним для обох країн. Обсяги двосторонньої торгівлі між Україною та Монако не визначаються.

Щодо реакції на повномасштабне вторгнення Росії до України, то Монако, як маленька держава, визначило свою позицію переважно шляхом відзначення підтримки територіальної цілісності України та закликів до мирного врегулювання конфлікту. Це відображається в публічних заявах уряду та представників Князівства, а також у рішеннях щодо санкцій та інших заходів, які можуть бути вжиті відповідно до міжнародних норм та відносин.

На сьогоднішній день немає повідомлень про те, що Монако надало тимчасовий захист українським біженцям через війну в Україні. Оформити прихисток українцям можна лише у Франції, а звідти переїхати до Монако. Однак, навряд чи середньостатистичний українець зможе дозволити собі життя в князівстві через одну з найдорожчих вартостей на житло у світі. Для прикладу – оренда одного квадратного метру в Монако коштує в середньому 80 євро.

На жаль, Монако не арештувало російське майно після введення санкцій. Однак, країна приймає відповідні заходи відповідно до міжнародних обмежень та рішень, які приймаються в контексті санкційних режимів. Це включає заборону або обмеження на фінансові трансакції, заборону в'їзду для певних осіб, заморожування майна або інші обмежувальні заходи.

А тепер перейдемо до найбільш неоднозначного факту. У Монако автомобілі з українськими номерами можна побачити дуже часто. Журналісти «Української правди» влітку 2022 року провели масштабне дослідження та пошуки так званого «Батальйону «Монако»» і результати виявилися зовсім невтішними.

«Батальйон "Монако"» — утворена в образному значенні назва для групи українських політиків, державних службовців, депутатів Верховної Ради України, впливових бізнесменів та інших осіб зі своїми родинами, які виїхали за кордон до або під час бойових дій між Україною та РФ. Всього було розголошено імена 84 осіб, серед яких є відомі в Україні представники еліти, а також члени їх сімей. Ці особи виїхали з України за кілька днів (в окремих випадках — тижнів) до російського вторгнення 24 лютого 2022 року або після введення воєнного стану за Указом Президента від 24 лютого 2022 року № 64/2022. Згодом фотографії та відео їх розкішного життя на курортах Монако, Монте-Карло, Ніцци та інших курортних містах, які опублікували їх родичі у соціальних мережах, спричинили значне обурення серед українського суспільства.

Так, на публічному радарі MarineTraffic журналісти «Української правди» зафіксували яхту українського олігарха, четвертого у списку найбагатших людей країни, Костянтина Жеваго, яка прямувала до порту Монако з Ібіци влітку 2022 року [23]. 65-метрова яхта вартістю 70 млн. доларів. У вересні 2019 року Державне бюро розслідувань оголосило Жеваго в розшук, і з того часу олігарх не в'їжджав до України. Його підозрюють у розкраданні 2,5 млрд. гривень. А в 2021 році прес-служба ДБР повідомила, що Жеваго оголосили в міжнародний розшук. Зараз яхта олігарха перебуває біля італійського острова Сардинія.

І Жеваго не єдиний представник української еліти, який пересиджує війну в Монако. Наприклад, ще одна родина братів-олігархів Суркісів, які вивезли з собою на початку повномасштабного вторгнення 17,5 млн. доларів, вже не

перший рік орендує апартаменти в одному з найдорожчих готелів «Monte-Carlo Bay», річна оренда яких на рік коштує близько двох мільйонів доларів [23]. Також цю родину регулярно бачать біля казино Монте-Карло, яке відвідують найбагатші люди світу.

Лазурний берег історично – одне з улюблених місць для літнього відпочинку світових еліт. Курорт Сен-Жан-Кап-Ферра – це мальовничий мис біля моря, забудований маєтками. Моду на будівництво тут започаткував бельгійський король Леопольд II. Тутешня нерухомість вважається однією з найдорожчих на Лазурному узбережжі. Вілла Леопольда II у 2017 році виданням *Blumberg* названа найдорожчою на планеті. Королівську віллу за повідомленнями західних ЗМІ у 2019 році придбав найбагатший українець Рінат Ахметов більше ніж за 200 млн. євро [23]. У маєтку 14 спалень, у будинку також є бальна зала та стайня на 30 коней. На території вілли 14 тисяч видів рослин, які ростуть у відкритому саду та 25 оранжереях.

Далі по центральній вулиці Кап-Ферра було виявлено маєток ще одного багатія-втікача – Віктора Пінчука, так само як і його приватний літак в аеропорту Ніцци. Саме біля цього будинку журналістами не один раз був помічений і другий президент України – Леонід Кучма [24]. Після початку повномасштабного вторгнення Кучма прокоментував війну лише на 15 день. Незважаючи на те, що з 2014 року другий президент України брав активну участь у перемовинах з Росією у Мінську, наразі нічого не відомо про його публічну діяльність.

За даними дослідження «Української правди» можна зробити висновок, що Сен-Жан-Кап-Ферра українські політики та бізнесмени перетворили на французьку Конча-Заспу. Загалом, тільки в цьому містечку є більше 20 будинків, в яких проживають українські «біженці». За словами джерел «Української правди», які мешкають на Лазурному березі не один рік, кількість українських автомобілів і українців в цілому не тільки не зменшилася, а навіть збільшилися з кінця 2021 року [24].

Усі зазначені маєтки та автомобілі час від часу бувають виявлені журналістами, тому можна лише уявити, яка насправді українська «діаспора» мільйонерів і мільярдерів перебуває на Лазурному березі. У Французькій Рив'єрі, звідки повітряні тривоги, ракетні обстріли та загальна мобілізація на відстані 2265 км, тут в ЄС і в НАТО вже два роки ховаються депутати проросійських фракцій, судді, олігархи та бізнесмени. І страшно уявити, яка вірогідність того, що Україна не в ЄС і не в НАТО з повітряними тривогами та ракетними обстрілами через те, що це саме українські депутати, українські судді, українські олігархи та українські бізнесмени.

Допоки увесь світ допомагає Україні зі зброєю та грошима, мешканці Європи бачать авто на українських номерах на парковках найдорожчих готелів Лазурного узбережжя. Не кожен європеєць може дозволити собі таке авто та відпочити у такому готелі. Попри те, що рівень життя там значно вищий за український. І тоді у наших союзників виникає питання: навіщо їм допомагати, якщо вони живуть краще за нас? І яким чином їм пояснити, що це не всі українці, а лише певна категорія людей, статки яких зазвичай незрозумілого походження.

Висновки до III розділу

Отже, ретельно дослідивши політику Князівства Монако та його взаємодію з Європейським Союзом та Україною, можна отримати доволі неоднозначні враження. З одного боку, це економічно розвинена та багата держава, яка впевнено будує відносини з іншими країнами, незважаючи на свої невеликі розміри та можливості. За свою історію Монако зарекомендувало себе на міжнародній арені як країна з потужним фінансовим сектором, місце для висококласного відпочинку та надійний партнер у сфері інвестицій. Однак, щодо взаємодії з Україною можуть виникнути проблемні питання, адже Монако не надто вороже ставиться до всього російського та не поспішає відмовлятися від тамтешніх надходжень, і надає «прилисток» лише здебільшого українським олігархам-втікачам.

РОЗДІЛ IV. ЛІХТЕНШТЕЙН

4.1. Передумови та особливості розвитку Ліхтенштейну

Князівство Ліхтенштейн – одна з карликових держав світу – розташоване на площі всього 160 квадратних кілометрів в альпійських горах між Швейцарією та Австрією, вже протягом трьох століть привертає увагу європейської спільноти.

На початку XVIII століття Європа з цікавістю стежила, як Ганс-Адам II фон Ліхтенштейн, далекий родич Габсбургів – правителів Австро-Угорської імперії, придбавши графство Вадуц та маєток Шелленберг, проголосив свої володіння незалежним князівством.

Зараз Ліхтенштейн за формою правління є спадковою конституційною монархією. Князь виступає главою держави, відкриває та закриває роботу парламенту і має право розпустити його за власною ініціативою. Жодне рішення парламенту не може набути сили закону без згоди глави держави.

Головою парламенту є лідер партії, що отримала більшість голосів на виборах у Ландтаг, а його заступником – лідер партії з другою за величиною кількістю голосів. З 1973 року існує 8%-й прохідний бар'єр для політичних партій. Виконавча влада належить уряду, який обирається Ландтагом і затверджується главою держави. Уряд складається з глави уряду (члена партії, що перемогла на виборах у Ландтаг), його заступника і трьох урядових радників, які виконують функції міністрів.

Сьогодні, незважаючи на договір зі Швейцарією, князівство Ліхтенштейн відкрило власні посольства у Німеччині, Бельгії, Австрії, США (Вашингтоні, Нью-Йорку – представництво при ООН), Швейцарії (Женеві – при Європейському відділенні ООН), Франції (Страсбурзі – при Раді Європи), а також дипломатичні представництва у Швейцарії та Ватикані. У останніх

послами, відповідно до традицій, призначаються члени правлячої князівської родини.

Проте, незважаючи на вступ до ООН та визнання повної міжнародної правосуб'єктності, князівство Ліхтенштейн зберігає тісну взаємодію зі Швейцарією, а також із Австрією, і навіть продовжує її розвивати. Але про це детальніше буде в наступних пунктах роботи.

Важливу роль відіграють відносини Князівства Ліхтенштейн з Ватиканом і Римо-католицькою церквою, яка визнана в країні-карлику державною. Ці відносини формалізовані через надання акредитації посла Князівства без постійного місця проживання у Ватикані. В 1997 році глава Римо-католицької церкви заснував архієпископство Вадуц на території Ліхтенштейну.

Князівство Ліхтенштейн на даний момент є учасником ключових міжнародних організацій, активно бере участь у їхній діяльності та підписало низку міжнародних угод, конвенцій та договорів. На даний час князівство активно розвиває дипломатичні зв'язки з понад 50 державами світу та майже з такою ж кількістю країн у формі консульських відносин.

Ліхтенштейн є найбільш промислово розвиненим серед усіх країн-карликів Європи. План розвитку промисловості базується на наступних положеннях:

- Фокус лише на експорті, який, за певними оцінками, може досягти п'яти мільярдів швейцарських франків. А це в 11,5 рази вищі показники, ніж у ФРН, у розрахунку на кількість населення. Такий обсяг експорту можливий лише при наявності значної кількості зарубіжних підприємств, які мають детальну спеціалізацію та пов'язані з заводами у Ліхтенштейні. У промислових підприємствах, що належать ліхтенштейнському капіталу, працює втричі більше працівників, ніж у самому князівстві. Це призводить до враження, що територія міні-держави майже не має промислового виробництва. На заводах не видно диму, немає великих

складів, та немає вантажівок і вагонів, які б розвантажували паливо та сировину;

- У Ліхтенштейні розвиваються переважно галузі високих технологій. Одна з провідних компаній, Ivoclar Vivadent, яка входить до групи Dentatechnik, є світовим лідером у впровадженні передових технологій у галузі зубного протезування та найбільшим виробником дентину у Європі – матеріалу для виготовлення штучних зубів. На підприємствах цього концерну працює майже 19 000 осіб, в тому числі 2 250 в Ліхтенштейні. Інша відома компанія країни – Hilti, що спеціалізується на виробництві високоякісних ріжучих інструментів, від дорогоцінного каміння до будівельних матеріалів. У Hilti працює приблизно 15 000 осіб, з них 10% – в Ліхтенштейні. Технологічний концерн Unaxis Balzers – один із провідних у світі виробників покриттів для CD;
- Через пізню індустріалізацію та концентрацію промисловості на галузях високих технологій у Ліхтенштейні менше маленьких та середніх підприємств. Практично всі заводи належать до міжнародних промислових концернів;
- Ліхтенштейн обмежує доступ низькокваліфікованої робочої сили до країни і переносить всі види виробництва, які потребують багато сировини та праці низької та середньої кваліфікації, за кордон. Князівство також відмовляється від виробництва на своїй території не лише напівфабрикатів, а й комплектуючих, а також їхнього отримання з-за кордону.

Закони Ліхтенштейну щодо банківської таємниці вважаються одними з найсуворіших, що привертає до країни увагу багатьох заможних європейців, які зберігають там свої гроші, уникаючи сплати податків. У 2000 році князівство було включено до переліку країн, які Організація з економічної співпраці та розвитку характеризувала як "податковий рай".

Проте скандал, пов'язаний з банком "LGT", що розгорнувся в 2008 році, зумовив перегляд позиції князівства. У цьому банку знаходилися великі суми, що належали багатьом європейцям, і не були декларовані перед податковими органами. Цей скандал змусив Ліхтенштейн погодитися дотримуватися стандартів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо прозорості та обміну інформацією.

Система оподаткування передбачає різноманітні ставки оподаткування в залежності від галузей виробництва. Мінімальна ставка податку на прибуток, яка становить 10%, встановлюється для найбільш капіталоємних та орієнтованих на експорт підприємств. Найвища ставка податку на доходи фізичних осіб складає 18%. Загальне податкове навантаження у Ліхтенштейні, тобто частка сукупних податків у чистому соціальному продукті, надзвичайно низьке і становить лише 22%.

Уряд може обмежитися помірними податками та надавати промисловості податкові пільги з таких причин:

- 1) Бюджет князівства відповідає специфіці його потреб та звільнений від низки витрат, які характерні для більшості інших країн. У Ліхтенштейні відсутня армія, а поліція, яка там присутня, здебільшого зосереджена на боротьбі з фінансовими порушеннями;
- 2) Хоча в Ліхтенштейні є університет, молодь зазвичай обирає можливості навчання в провідних ВНЗ, які розташовані по сусідству. Наприклад, одним із найпопулярніших варіантів є навчання в університеті м. Санкт-Галлен у Швейцарії, який відомий своєю високою якістю підготовки фахівців у банківській сфері. Також студенти можуть вибирати навчання в університетах у Німеччині та Австрії. Навіть обираючи далекі навчальні заклади, студенти можуть легко повертатися додому на вихідні;
- 3) В князівстві відсутні спеціалізовані медичні клініки. Громадяни князівства, які зазвичай мають високий рівень доходу і добре

застраховані, можуть без проблем користуватися послугами провідних швейцарських та німецьких лікарень;

- 4) Навіть з урахуванням зменшення привабливості Ліхтенштейну як офшорної зони та місця для розміщення капіталу фізичних осіб для мінімізації оподаткування, князівство все ще зберігає значну кількість іноземних інвестицій. Власники цих інвестицій не поспішають повністю відмовлятися від альпійської міні-держави через збереження банківської таємниці, дотримання якої вважається тут стандартом, а також через необхідність уникнення переведення коштів в закордонські податкові укриття або з інших причин. Таким чином, іноземний капітал залишається значним, хоча й помітно зменшився потенціал податкової бази князівства. Отримані з податків з доходів іноземних юридичних та фізичних осіб кошти складають приблизно половину доходів бюджету Ліхтенштейну.

У 2011 році промисловість, яка налічувала 582 підприємства, переважно з 50 працівників кожне, становила 40% всіх робочих місць у Ліхтенштейні [25]. Крім того, значна частина населення займається ремісництвом. У сфері сільського господарства розвинуті галузі, такі як тваринництво, виноградарство та виробництво зерна. Проте у 2010 році лише 0,8% всіх зайнятих у Ліхтенштейні працювали в сільському та лісовому господарствах.

Сучасний Ліхтенштейн відомий своєю високотехнологічною промисловістю і розвиненою сферою послуг, що робить його постіндустріальною країною. Основними напрямками діяльності є надання фінансових послуг, створення офшорних компаній, розвиток туризму і випуск поштових марок.

За даними Євростату, ВВП Ліхтенштейну у 2009 році склав 3,5 мільярда, у 2012 році – 4,3 мільярда, а в 2016 році – 5,9 мільярда євро, а в 2021 році досяг 7,7 мільярдів доларів США. За даними Бюро статистики Ліхтенштейну, 39% ВВП країни формується у промисловому секторі, по 27% -

у секторах фінансових і загальних послуг, та 7% - у сільському господарстві і побуті.

У структурі експорту Ліхтенштейну переважають точні прилади, електроніка, поштові марки та кераміка. Однак країна також змушена імпортувати електроенергію (90%), машинне устаткування, металеві вироби, текстиль, продовольство та автомобілі. Основними торговельними партнерами Ліхтенштейну є Швейцарія, Німеччина та Австрія.

4.2. Взаємодія Ліхтенштейну з Європейським Союзом

Відносини ЄС з Ліхтенштейном ґрунтуються на Угоді про Європейську економічну зону (ЄЕЗ) [26], і є дуже мало питань, які не охоплюються цією угодою. Окрім участі в Європейській економічній зоні, Ліхтенштейн має митний та валютний союз зі Швейцарією з 1924 року й тісно інтегрований у швейцарську економіку.

Наразі Європейська економічна зона включає в себе країни Європейського Союзу і країни Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), крім Швейцарії. Вона спрямована на реалізацію вільного руху товарів, осіб, послуг і капіталу в поєднанні з посиленням співпраці у політиках, таких як дослідження і розвиток, статистика, освіта, соціальна політика, навколишнє середовище, захист прав споживачів, туризм, малий і середній бізнес, культура, інформаційні послуги та аудіовізуальний сектор.

Крім того, відповідно до Протоколу 38а про фінансовий механізм ЄАВТ, країни ЄАВТ сприяють зменшенню економічної та соціальної нерівності в Європейській економічній зоні шляхом фінансування грантів на інвестиційні проекти та проекти розвитку в наступних пріоритетних секторах [26]:

- ✓ Захист навколишнього середовища, включаючи середовище проживання людини, шляхом, зокрема, зменшення забруднення та сприяння розвитку відновлюваної енергетики;
- ✓ Сприяння сталому розвитку через покращення використання та управління ресурсами;
- ✓ Збереження європейської культурної спадщини, включаючи громадський транспорт, і оновлення міст;
- ✓ Розвиток людських ресурсів шляхом, зокрема, сприяння освіті та навчанню, зміцнення адміністративного потенціалу або потенціалу публічних послуг місцевого самоврядування чи його інституцій, а також демократичних процесів, які його підтримують;

✓ Здоров'я та догляд за дітьми.

Спільна податкова політика, а також спільна сільськогосподарська та рибальська політика ЄС не охоплюються Угодою про ЄЕЗ. Оскільки ЄЕЗ не є митним союзом, торговельна політика щодо третіх країн не підпадає під дію Угоди.

У грудні 2004 року Ліхтенштейн підписав договір про податок на заощадження [27]. Як і у випадку з Андоррою, центральною особливістю угоди є положення щодо податку на доходи, який утримується з відсотків, що виплачуються в Ліхтенштейні резидентам ЄС. Угода також супроводжується Меморандумом про взаєморозуміння щодо майбутньої співпраці між Ліхтенштейном та ЄС, зокрема у сфері фінансових послуг.

Територіальна співпраця в Альпах має довгу історію, спочатку з робочими громадами, а потім, у період 1997-1999 років, як Спільна пілотна програма дій. Протягом останнього програмного періоду (2000-2006 рр.) в Альпах було започатковано першу транснаціональну програму співпраці ЄС. Залучені партнери працювали, головним чином, над розвитком та обміном знаннями. Було створено стабільні партнерства та зв'язки, що свідчить про рішуче прагнення досягти сталого розвитку в сфері співробітництва.

Ліхтенштейн брав участь в Альпійських програмах INTERREG III B і IV B відповідно в 2000-2006 і 2007-2013 роках. Його участь фінансувалася з національних фондів. Крім того, Ліхтенштейн є країною-партнером програми ESPON 2013.

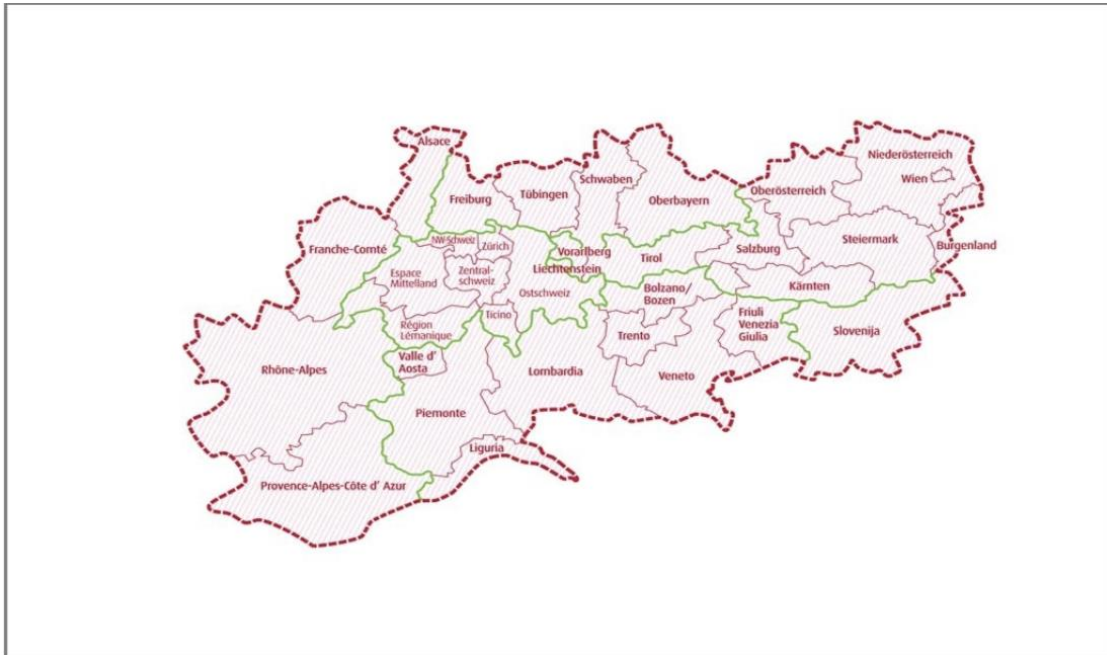

Рис. 4.1. Альпійська програма INTERREG III [12]

Альпійська програма INTERREG III В 2000-2006 роках – програма, яка заохочувала інноваційні проекти, була заснована на транснаціональному співробітництві в Альпійському регіоні. Брали участь партнери з 5 країн-членів ЄС (Австрія, Франція, Німеччина, Італія, Словенія та Франція), а також з 2 країн, що не є членами ЄС (Ліхтенштейн і Швейцарія). Дана програма мала чотири основні цілі [28]:

- утвердити Альпійський простір як потужний регіон у європейській мережі територій розвитку;
- ініціювати та підтримувати ініціативи сталого розвитку в Альпійському просторі, враховуючи взаємозв'язок між альпійським ядром та периферією Альп;
- пошук ефективних рішень у сфері доступності транспорту шляхом просування сталих видів транспорту та зв'язку;
- збереження різноманіття природної та культурної спадщини і захист населення та інфраструктури від природних загроз шляхом розробки спільних інструментів, обміну методами та інформацією.

Було затверджено дев'ять проєктів з партнерами з Ліхтенштейну. Найцікавіші з них:

1. Network Enterprise Alps: Посилення сталого розвитку, конкурентоспроможності та інновацій через співпрацю.

Проєкт NENA має на меті створити альпійську мережу малих і середніх підприємств, які прагнуть до сталого розвитку. Розширення мережі, краща ринкова орієнтація, ефективні стратегії та синергії співпраці в різних секторах економіки та між ними є основними цілями NENA. У довгостроковій перспективі будуть збережені та створені нові робочі місця на малих і середніх підприємствах-учасниках. Всі три аспекти сталого розвитку – економічний, соціальний та екологічний – будуть покращені. Обмін ноу-хау, пропозиції навчання, подолання мовних бар'єрів, а також заходи з покращення іміджу були завданнями майбутньої мережі. Залучаючи партнерів з міської та сільської місцевості, NENA допомогала пом'якшити зростаючу поляризацію.

2. VIA ALPINA: Популяризація природної та культурної спадщини Альп у мережі пішохідних маршрутів.

Проєкт мав на меті створити Via Alpa як перший пішохідний маршрут, що з'єднає вісім альпійських країн: Італію, Австрію, Францію, Швейцарію, Німеччину, Словенію, Ліхтенштейн і Монако. Мережа маршрутів мала з'єднувати об'єкти високої природної та культурної цінності по всій території Альп і підкреслювати спільну альпійську ідентичність. Розроблялися багатомовні інструменти для його ефективної промоції та забезпечення доступу міжнародної громадськості до кожного з альпійських регіонів.

Пілотні проєкти проводилися для вивчення можливих варіантів розвитку пропозицій сталого туризму та управління маршрутами з транснаціональною перспективою. Via Alpina стала потужним інструментом для сталого розвитку гірських регіонів як туристичного продукту з місцевим економічним впливом, а також як престижної вітрини альпійського довкілля.

3. Вальзерські Альпи: Сучасність і традиції в самому серці Європи.

Територія поселень Вальзер – це лабораторія для вивчення постіндустріального сталого альпійського суспільства. Вальзерівська меншина розкидана по шести країнах у самому серці Європи. Більшість з них страждають від економічної скрути, але зберегли традиційні сільські знання. Проєкт "Вальзерські Альпи" мав на меті випробувати – в якості пілотного заходу – перехід від індустріального виробництва до сталого конкурентоспроможного постіндустріального суспільства. Ландшафт є сполучною ланкою між, з одного боку, просторовим розвитком і, з іншого боку, культурою. Культура є ключовою рисою для меншин, яка визначає та захищає їх характеристики, специфіку та стійкість. Цей досвід слугуватиме інструментом просторового планування та обміну кращими практиками з іншими меншинами.

Зона співпраці Альпійської програми INTERREG IV 2007-2013 років об'єднувала вже регіони Австрії, Німеччини, Італії, Ліхтенштейну, Словенії, Швейцарії та Франції [12].

Її загальною метою було підвищення конкурентоспроможності та привабливості регіону шляхом підтримки транснаціональних проєктів, що сприяють територіальному розвитку та згуртованості. Ці проєкти залучали ключових гравців Альпійського регіону та розробляли спільні дії для вирішення конкретних питань. Пріоритети програми включали три тематичні категорії:

- Конкурентоспроможність і привабливість;
- Доступність і зв'язок;
- Навколишнє середовище та запобігання ризикам.

Очікувалося, що дана програма зробить чіткий внесок у економічне зростання, зайнятість і сталий розвиток, приділяючи особливу увагу темі інновацій.

Останнім важливим моментом у взаємодії Ліхтенштейну з ЄС став його вступ до Шенгенської зони. Хоча Ліхтенштейн не є членом Європейського Союзу, у 1995 році князівство підписало Шенгенську угоду, висловлюючи свою підтримку загальноєвропейському простору без кордонів. Після довгих переговорів і внутрішніх консультацій Ліхтенштейн офіційно подав заявку на вступ до Шенгенської зони в 2008 році. Цей процес вимагав від країни адаптації своєї внутрішньої законодавчої бази до стандартів Шенгенської угоди. І лише в 2015 році Ліхтенштейн офіційно отримав дозвіл на вступ, таким чином стаючи першою і на даний момент єдиною країною-карликом Європи, яка є складовою Шенгенської зони.

4.3. Взаємодія Ліхтенштейну з Україною

Відносини між Україною та Ліхтенштейном охоплюють різні сфери, такі як міжнародна політика, економіка, освіта, наука та культура. Дипломатичні стосунки між країнами були встановлені 6 лютого 1992 року.

Співробітництво між Україною та Ліхтенштейном не вирізнялося особливою активністю, однак, стабільно розвивалося до повномасштабного вторгнення. Тому, інформація, наведена нижче, по різних сферах, буде стосуватися здебільшого минулих років, а також реакції влади Ліхтенштейну на війну в Україні.

Однією з основних складових плідної співпраці між країнами був внесок барона Едуарда фон Фальц-Фейна (1912-2018), громадянина Ліхтенштейну, але народженого в Україні (с. Гаврилівка на Херсонщині). Він був племінником засновника заповідника "Асканія-Нова" та активно підтримував реконструкцію заповідника та музейного комплексу протягом багатьох років.

Міжнародна музична академія в Ліхтенштейні регулярно надавала можливість навчання іноземним стипендіатам, в тому числі музикантам з України. Українські молоді люди часто брали участь у міжнародних олімпіадах та соціальних ініціативах, які проводяться в Князівстві. У 2019 році Ліхтенштейн надав 10 стипендій для українських студентів для навчання в університетах Ліхтенштейну [30]. Також існує співпраця між поштовими службами наших країн – Українською поштою та поштою Ліхтенштейну.

Торгівельні обороти між Ліхтенштейном та Україною постійно зростали до повномасштабного вторгнення. Так, у 2020 році обсяг торгівлі між двома країнами становив приблизно 50 мільйонів євро. Ліхтенштейн інвестує в Україну, особливо в банківському секторі. Інвестиційні потоки з Ліхтенштейну до України оцінювалися в 20 мільйонів євро на рік. Ліхтенштейн та Україна співпрацюють у питаннях фінансового регулювання. За даними 2020 року,

Ліхтенштейн надав Україні консультацій та підтримки впровадження міжнародних стандартів боротьби зі спробами відмивання грошей [29].

Також Україна мала значний потенціал стати ключовим партнером для Ліхтенштейну в енергетичному секторі. За даними 2021 року, Ліхтенштейн вивчав можливості інвестування в українські проєкти відновлюваної енергії, і планував інвестувати до 15 мільйонів євро в такі проєкти протягом наступного року [29].

У Ліхтенштейні не існує зосереджених спільнот українців або створених об'єднань. До 24 лютого 2022 року кількість українців на території країни становила приблизно 40 осіб. За даними Іміграційно-паспортного офісу Ліхтенштейну, з моменту початку активної воєнної агресії РФ, до Ліхтенштейну переїхало близько 437 осіб з України (станом на травень 2023 року).

Ліхтенштейн засуджує незаконну анексію Криму Росією, активно виступає за підтримку України в контексті широкомасштабної військової агресії Росії. Країна постійно відгукується проти російського вторгнення і підкреслює важливість швидкого розслідування вчинених Росією воєнних злочинів. Також Ліхтенштейн повністю підтримує санкції, запроваджені Європейським Союзом проти Росії. Крім того, Ліхтенштейн приєднався до колективної декларації держав-учасниць Римського статуту Міжнародного кримінального суду, яка закликає до розслідування злочинів геноциду, воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Також країна підтримала активацію Московського механізму Організації з безпеки та співпраці в Європі (ОБСЄ).

Ліхтенштейн був одним з авторів резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 7 листопада 2022 року, "Подальші заходи захисту та компенсації збитків від агресії проти України", прийнятої на 11-й надзвичайній сесії [29]. Ця резолюція має історичне значення, оскільки визнає Росію відповідальною за свою агресію проти України та рекомендує створення реєстру завданих збитків. Крім того, в

ній акцентується на необхідності компенсації Росією шкоди, нанесеної порушеннями міжнародного права, та закликає до створення реєстру позовів для відшкодування збитків, втрат та шкоди. Ця резолюція вперше включає заклик до Росії негайно припинити застосування сили проти України та повністю вивести свої війська за межі міжнародно визнаних кордонів та територіальних вод.

Ліхтенштейн є частиною коаліції країн, що підтримують створення Спеціального трибуналу для розгляду злочинів агресії проти України (Core Group). Він активно підтримує цю ідею та пропонує притягнути до відповідальності військових злочинців. Крім того, Ліхтенштейн є однією з країн-засновників Реєстру збитків, який був створений під час саміту Ради Європи в Рейк'явіку 16-17 травня 2023 року.

15 березня 2022 року уряд Ліхтенштейну встановив спеціальний статус захисту для ситуації в Україні, відомий як статус тимчасового захисту [31]. За цим статусом, українські біженці можуть отримати дозвіл на проживання в Ліхтенштейні на 1 рік після швидкої адміністративної перевірки, з можливістю продовження, без необхідності пройти стандартний процес отримання притулку. Згідно з умовами перебування, українці отримають соціальну допомогу, а для дітей буде можливість відвідування школи. Щодо офіційного працевлаштування, то воно буде контролюватися Радою з питань біженців, і в такому випадку українці будуть отримувати лише частину заробітної плати, оскільки друга буде йти на покриття витрат на соціальну допомогу.

Висновки до IV розділу

Ліхтенштейн, незважаючи на свої невеликі розміри та кількість населення, виявляє значущий інтерес у співпраці з ЄС та Україною. Щодо ЄС, Ліхтенштейн вже давно є членом Шенгенської зони (єдиний серед країн-карликів Європи) та Європейської Асоціації вільної торгівлі, і відповідно до

цього виконує багато європейських норм та стандартів. Ця дипломатична близькість дозволяє країні активно брати участь у європейських програмах та ініціативах, таких як горизонтальні програми ЄС, що спрямовані на науково-технічний розвиток та інновації.

У відносинах з Україною Ліхтенштейн виступає як активний прихильник суверенітету та територіальної цілісності України. Ліхтенштейн активує свої дипломатичні зусилля на міжнародних форумах, зокрема в ООН, ЄС та інших міжнародних організаціях, щоб висловити своє рішуче засудження військової агресії Росії проти України.

РОЗДІЛ V. САН-МАРИНО

5.1. Передумови та особливості розвитку Сан-Марино

Республіка Сан-Марино розташована в північно-центральної частині Італії, всього в 23 км від Ріміні, найближчого великого італійського міста на березі Адріатичного моря. Маючи площу 61,2 квадратних кілометри та населення 33,2 тисячі осіб, Сан-Марино є третьою найменшою державою в Європі (після Ватикану та Монако). Це, до речі, і найстаріша держава – вона була заснована в III столітті н.е., тоді як більшість країн світу сформувалися лише в минулому столітті.

У кінці III – на початку IV століття, каменярь Марінус (Маріно) створив на горі Монте-Тітано християнську спільноту. Навіть епоха революційних воєн не змогла зачепити цілісність цієї країни. Сам Наполеон дійшов до цих місць та визнав незалежність Сан-Марино. Так держава стала відомою та впізнаваною, і всі почули про гостинність місцевих жителів і їхню незалежність. З роками тут шукали притулку люди, які були переслідувані за політичними причинами. Пізніше почали будувати казино, які у 2007 році стали офіційними. Нині вони стали значущою частиною бюджету держави.

Цікавий факт, що в Сан-Марино літочислення йде від року утворення держави (301 р. н.е.). Тому там зараз 1723 рік та XVIII століття.

Армія Сан-Марино складається приблизно зі 100 осіб, і всі її члени є контрактниками. Незважаючи на малу кількість військовослужбовців, з часу заснування країни вона ніколи не втрачала своєї незалежності та не ставала об'єктом чужого впливу, хоча таке було бажання й італійців, і австро-угорців, і Папи Римського. І якщо армія ще є професійною, то в футбольній збірній Сан-Марино майже всі гравці не є професіоналами. В команді є лише один футболіст, який займається цим на професійному рівні. Інші учасники – це бухгалтери, власник бару, студенти, банківські клерки, бармен та представники компаній з виробництва рослинної олії, меблів і освітлювального устаткування.

Законодавчим органом Сан-Марино є однопалатна Велика Генеральна рада, що складається з 60 місць і обирається на п'ять років загальновиборчим шляхом. Глави держави представлені двома капітан-регентами, яких обирає Велика Генеральна рада на півроку. Уряд країни, відомий як Державний конгрес, має 10 членів. Лідер уряду, державний секретар, обирається Великою Генеральною радою також на п'ять років.

Завдяки своєму невеликому розміру, всі жителі Сан-Марино в якійсь мірі пов'язані родинними стосунками, що призводить до певного підходу до розподілу ключових посад в системі правосуддя – суддів та поліцейських. Ці посади традиційно відводяться італійцям, оскільки неупередженість чужинців вважається важливою гарантією чесної роботи судово-правоохоронних органів.

Головними галузями економіки країни є туризм, банківська справа, виробництво електроніки, виноробство. Туризм приносить країні понад 50% ВВП. Щорічно країну відвідує близько двох мільйонів туристів.

Основне джерело доходу Сан-Марино – туризм, а з нього основні надходження в формі продажу монет та поштових марок. Розумно використовуючи свої ресурси, місцеві жителі встановили співпрацю з італійцями для будівництва заводу для карбування монет. Банкноти виробляються в Італії, а монети – в Сан-Марино. Після введення євро в 2002 році, країна досягла домовленості про виробництво своїх євромонет. Тепер монети номіналом у 2 євро, викарбувані в Сан-Марино, можна придбати за ціною від 8 до 12 євро, незважаючи на те, що країна не є членом ЄС. Цей вигідний бізнес становить понад 25% усіх доходів країни. Ще 25% доходів генерує продаж поштових марок.

В Сан-Марино добре розвинена легка промисловість, зокрема текстильна галузь, а також машинобудування. Основні експортні товари включають кераміку, одяг, тканини, меблі, фарби, парфуми, керамічну плитку та вино. Зауважимо, що 90% експорту припадає на Італію.

Що стосується натуральних ресурсів, головний серед них – будівельний камінь. Усі інші види сировини країна імпортує. Електроенергія також постачається з Італії.

В Сан-Марино також присутнє землеробство, хоча й не в такому обсязі, як промисловість і послуги. Місцеві продукти, такі як сири, мед та овочі, є доступними, але в обмежених кількостях.

Що стосується зайнятості, 52% населення Республіки працює у сфері послуг, 41% – у промисловості, а лише 7% – у сільському господарстві [32].

З 1956 року Сан-Марино функціонує як вільна економічна зона з низькими податковими ставками. З 2002 року країна перейшла на використання євро в готівковому обігу. З 2009 року Європейський Союз підсилив спроби гармонізації банківського та податкового законодавства Сан-Марино з міжнародними стандартами для протидії податковим ухилянням.

Хоча Сан-Марино зберігає свій статус вільної економічної зони, вводяться мінімальні податки в розмірі 17%. Це сприяло зростанню туризму, зокрема за рахунок привабливості цін на якісні сигарети та доступного алкоголю. В наш час Сан-Марино відоме як популярне місце для бюджетного шопінгу.

Кілька років тому весь світ заздрив злочинцеві з Сан-Марино. Основна причина – відсутність в країні в'язниці, лише невеликий слідчий ізолятор на 12 місць. У 2011 році один з жителів опинився там за випадком домашнього насильства, при цьому держава витрачала 750 євро щодня на його утримання. Для його потреб там був доступний тренажерний зал, бібліотека та телевізор. Йому надавали їжу з ресторану, оскільки витрати на утримання власної їдальні були б не вигідними. Інтернет досі повний чуток про його комфортний режим у в'язниці, але це міф. Після вироку його перевели до італійської в'язниці. Якби він залишився у Сан-Марино, держава витратила б на його утримання 273 750 євро щорічно.

У Сан-Марино існують серйозні проблеми з транспортною інфраструктурою. Країна не має власного аеропорту, тому місцеві мешканці та туристи використовують аеропорт у сусідньому місті Ріміні. Відсутність залізниці, трамваїв, тролейбусів та регулярних маршруток ставить питання про доступність внутрішнього транспорту. У країні працює лише один таксопарк з семи автомобілями і єдиний автобусний маршрут, який з'єднує Сан-Марино з Ріміні. Однак фунікулер є популярним засобом громадського транспорту. Канатна дорога з'єднує столицю Борго-Маджоре з Монте-Тітано, створюючи зручний зв'язок між ключовими пунктами країни.

Історія залізниці в Сан-Марино була драматичною. Під час Другої світової війни британські війська здійснили бомбардування міста через хибну інформацію, яка стверджувала, що місто приховує німецьких військових. Цей напад призвів до повного знищення залізниці та смерті 32 мирних жителів. Після цієї події британська сторона визнала свою помилку та вибачилася, але залізницю не відновила. Зараз уряд Сан-Марино фінансує відновлення залізниці. На даний момент її довжина становить вже 800 метрів. Планується, що найближчим часом залізниця буде розширена до 4 кілометрів, що охопить всю територію країни. Кінцева станція буде розташована в Борго-Маджоре поруч з фунікулером, що створить додатковий комфорт для пасажирів.

Світова економічна криза 2009-2010 років суттєво вплинула на бізнес у Сан-Марино, призвівши до закриття понад 230 приватних компаній. Проте після цього економіка почала покращуватися, і нові підприємства почали відкриватися. За даними 2021 року, у країні функціонувало 5,1 тисячі компаній.

Рівень життя в Сан-Марино майже відповідає рівню в найбагатших регіонах Італії. У 2009 році країна відзначилася одним з найнижчих рівнів безробіття в Європі – 2,68%. Однак до 2021 року цей показник зріс і становив уже 6,7% [32].

5.2. Взаємодія Сан-Марино з Європейським Союзом

Хоча офіційні дипломатичні відносини між Сан-Марино та ЄС існують з 1983 року, формально вони були започатковані лише з підписанням Угоди про співробітництво та митний союз в грудні 1991 року. Однак на укладення цієї угоди пішло ще одне десятиліття, і нарешті вона набула чинності в травні 2002 року.

Дана угода створює митний союз між обома сторонами для сільськогосподарської та промислової продукції. Положення, що стосуються митниці, тимчасово застосовувалися з 1991 року, але угода (як щодо митниці, так і щодо співробітництва) набула чинності лише у 2002 році, коли всі держави-члени ЄС остаточно її ратифікували. Вона включає, зокрема, такі сфери [33]:

- навколишнє середовище: захист та покращення навколишнього середовища з метою вирішення проблем, спричинених забрудненням води, ґрунту та повітря ерозією та вирубкою лісів;
- туризм: підтримка співпраці через такі заходи, як обмін посадовими особами та експертами з питань туризму, тренінги з управління та адміністрування готелів;
- комунікації, інформація та культура: спільні операції в цих сферах.

Однак, поки що, співпраця між Сан-Марино та ЄС є досить обмеженою. Уряд Сан-Марино висловив своє розчарування тим, що сфери, відкриті для співпраці, не дали більших результатів, що, схоже, співвідноситься з досвідом Андорри в рамках Угоди про співпрацю від 2004 року.

Сан-Марино підписало також валютну угоду з ЄС, яка набула чинності в січні 2002 року. Італія підписала угоду від імені ЄС через її тісні зв'язки з Сан-Марино, оскільки до цього Сан-Марино мала валютну угоду тільки з нею. Угода з ЄС надає Сан-Марино наступні права [34]:

- використовувати євро як офіційну валюту;
- надати банкнотам і монетам євро статус законного платіжного засобу;
- випустити колекційні монети євро та обмежену кількість монет євро зі своїми національними сторонами.

Окремо варто відзначити відносини Сан-Марино з країною, яка оточує її з усіх боків – Італією. Сан-Марино має митний і поштовий союз з Італією, яка щорічно компенсує Республіці за втрату доходів, пов'язаних із митами, радіо- та телецентрів, казино тощо. Тільки у 1987 році Італія надала Сан-Марино право на власний телецентр, але контролювала його до початку 2000-х років. Після укладання угоди про співробітництво з Європейським Союзом, у всіх переговорах з ЄС від імені Сан-Марино виступає Італія.

Сан-Марино та Італія мають складні відносини. З одного боку, Італія є основним торговим партнером для Сан-Марино, і ця взаємодія базується на географічних, історичних та культурних зв'язках, які формують одну з найбільш розвинених систем взаємодій між державами світу. Ця близькість відображається у великій кількості угод між країнами, що охоплюють широкий спектр питань від економічних і фінансових до культурних, освітніх та питань безпеки.

З іншого боку, економічна криза в Італії невід'ємно вплинула на економічний стан Сан-Марино. Зв'язки між країнами, які, як вже зазначено, є тісними в політичній та економічній сферах, означають, що кризова ситуація в Італії мала прямий вплив на Сан-Марино. Сан-Марино потребує розриву з цією залежністю.

Багато санмаринців вважають, що їх країна повинна переорієнтувати свою економіку та намагатися вступити на європейський ринок, отримавши (асоційоване) членство в Європейському Союзі.

Активна робота в даному руслі не може подобатися їхньому сусідові, але часи сили вже минули, а для того, щоб економічно зацікавити Сан-Марино, в

Італії не вистачає ресурсів. Італія все ж таки робить певні кроки у напрямку підтримки економічних відносин з Сан-Марино. Наприклад, угода 2009 року між країнами забезпечила рівні трудові права для громадян обох країн, а також встановила спільну експлуатацію аеропорту у Ріміні. Ці кроки свідчать про певну відкритість з боку Італії до покращення економічних відносин зі своїм сусідом [32].

У грудні 2004 року ЄС уклав із Сан-Марино договір про податок на заощадження [35]. Угода містить положення, подібні до угод про податок на заощадження, підписаних Швейцарією, Ліхтенштейном та Монако, а саме: сплата податку на доходи від відсотків громадян ЄС, добровільне розкриття інформації як альтернатива податку на доходи, пункт, що передбачає регулярний перегляд угоди та обмін інформацією за запитом у випадках шахрайства або подібної поведінки. Угода супроводжувалася Меморандумом про взаєморозуміння щодо майбутньої співпраці з ЄС.

Меморандум про взаєморозуміння, що додавався до Договору про податок на заощадження, підкреслював бажання Сан-Марино брати повноцінну участь у ринку фінансових послуг ЄС. З цією метою Меморандум про взаєморозуміння передбачав, що Сан-Марино та ЄС розпочнуть роботу над досягненням взаємного визнання систем фінансових послуг обох сторін, включаючи страхування. Сан-Марино також забор'язувалося прийняти та імплементувати відповідне чинне законодавство ЄС у цьому секторі [36].

Відповідний Меморандум про взаєморозуміння також відкривав шлях для консультацій між обома сторонами щодо можливостей для громадян і компаній Сан-Марино брати участь у програмах і заходах ЄС у сфері досліджень і розвитку.

У серпні 2007 року міністр закордонних справ Сан-Марино Фіоренцо Стольфі звернувся до головної в Раді ЄС з листом, в якому висловив "готовність Сан-Марино досягти більшої інтеграції в рамках Європейського

Союзу і продовжити обговорення можливості подання своєї кандидатури на членство в Європейському Союзі". Ця ініціатива Сан-Марино, яка, схоже, стала несподіванкою для Брюсселя, ймовірно, спонукатиме інші європейські країни-карлики замислитися над власною позицією в цьому питанні. Однак, на 2024 рік Сан-Марино, як і три інші мікродержави Європи, не є членами Європейського Союзу.

5.3. Взаємодія Сан-Марино з Україною

Відносини між Сан-Марино та Україною можна характеризувати як спокійні та неінтенсивні, але з потенціалом для розвитку в різних напрямках. Двосторонні відносини між Україною та Сан-Марино були встановлені 30 жовтня 1995 року шляхом обміну відповідними нотами. Республіка Сан-Марино представлена в Україні через посольство Італії в Києві. Україна представлена в Сан-Марино через посольство в Римі.

Здебільшого зустрічі між главами посольств закордонних справ України та Сан-Марино відбуваються в рамках сесій Генеральних Асамблей ООН. Щодо позиції Сан-Марино, то республіка активно підтримує ініціативи України в міжнародних організаціях та є співавтором всіх резолюцій, запропонованих Україною.

У парламенті Сан-Марино 19 листопада 2014 року відбулись слухання щодо ситуації в Україні [38]. Участь у цих слуханнях взяв Державний секретар закордонних справ П. Валентіні. Основою для слухань було звернення Держдуми РФ до національних та міжнародних парламентських організацій, в якому висловлювалася занепокоєність стосовно „злочинів проти цивільного населення” на Південному Сході України. У своєму виступі П. Валентіні підтвердив позицію уряду Сан-Марино щодо конфлікту між Україною та РФ, акцентуючи на важливості збереження територіальної цілісності України та відмові від визнання анексії Криму та Севастополя РФ.

17 грудня 2017 року Сан-Марино підтримало резолюцію ГА ООН про демілітаризацію Автономної Республіки Крим, міста Севастополь та регіонів Чорного і Азовського морів. 22 грудня 2018 року під час 73-ї сесії Генеральної асамблеї ООН Сан-Марино підтримало резолюцію щодо ситуації з правами людини в зазначених територіях України [38].

Загалом, Сан-Марино активно підтримує суверенітет і територіальну цілісність України. З моменту початку повномасштабного вторгнення РФ, Сан-

Марино не лише підтримує Україну політично, але й надає значущу гуманітарну допомогу. У 2022 році, наприклад, вони передали Україні 350 тонн гуманітарної допомоги, що включали ліки, медичне обладнання, продукти харчування, одяг та інші необхідні матеріали для тих, хто постраждав від військового конфлікту та гуманітарної кризи. Крім того, Сан-Марино активно співпрацює з українськими громадськими організаціями та місцевими владами, щоб забезпечити ефективний розподіл гуманітарної допомоги та її доставку до найбільш вразливих груп населення.

Також Сан-Марино запустило спеціальні програми для підтримки українців, які потребують захисту. За два роки вторгнення ці програми допомогли забезпечити захист для 330 громадян України, що шукали притулку в цій країні. Для в'їзду до Республіки Сан-Марино потрібно надіслати електронний лист на спеціальну адресу supporto.ukraine@esteri.sm. У цьому листі слід вказати особисті дані, місцезнаходження та контактний номер телефону для можливого зв'язку у випадку потреби. Ця адреса керується Департаментом закордонних справ у співпраці з цивільним захистом. Однак, інформація про соціальне забезпечення відсутня.

Щодо економічної взаємодії, то 25 червня 2004 року Україна та Республіка Сан-Марино уклали Угоду про торгівлю та економічне співробітництво [37]. Цей документ відкривав шлях для поглиблення взаємовідносин у сфері торгівлі між двома країнами. Додатково, 13 січня 2006 року уряди України і Республіки Сан-Марино уклали Угоду про сприяння та захист інвестицій. Ця угода розширила можливості для інвестиційної співпраці та відкрила нові горизонти взаємовідносин у торговельно-економічній сфері між обома країнами.

За 2022 рік обсяг двосторонньої торгівлі між Україною та Республікою Сан-Марино становив 2,824 млн. доларів США. З цієї суми експорт України до Сан-Марино становив 1,19 млн. доларів США, тоді як імпорт з Республіки Сан-Марино до України склав 1,634 млн. доларів США [37].

Висновки до V розділу

Сан-Марино підтримує тісні відносини з Європейським Союзом, дотримуючись активного нейтралітету та регулярно співпрацюючи в різних сферах, включаючи економіку, торгівлю та права людини. Незважаючи на свій малий розмір, країна активно підтримує суверенітет і територіальну цілісність України, надаючи гуманітарну допомогу та ініціюючи економічні та культурні програми для українського народу. Щодо їхньої двосторонньої співпраці, угоди між Сан-Марино та Україною у сферах торгівлі, економіки та інвестицій створюють підґрунтя для подальшого розвитку взаємовигідних відносин. Все це свідчить про глибоку залученість Сан-Марино до міжнародної спільноти та її готовність вносити позитивний вклад у міжнародну співпрацю та стабільність.

ВИСНОВКИ

У Європі є низка малих, незалежних, міжнародно визнаних держав, які виникли з різних історичних причин, але мають певні спільні характеристики і відомі під загальною назвою "країни-карлики" (через свою невелику територію та кількість населення). Андорра, Монако, Ліхтенштейн і Сан-Марино – всі вони мають тісні економічні зв'язки з окремими країнами-членами Європейського Союзу, але жодна з них не є частиною ЄС. А економіка цих мікродержав, як правило, покладається на туризм і фінансові послуги.

Недоліки, притаманні країнам-карликам, пов'язані з обмеженими людськими та природними ресурсами, невеликою територією і, як наслідок, недостатньою міжнародною політичною вагою. Обмежені можливості внутрішньої торгівлі роблять економіку країн-карликів дуже залежною від експорту та припливу іноземного капіталу. Як наслідок, вони є більш вразливими до зовнішніх впливів, ніж більші за розмірами держави. Щоб компенсувати ці недоліки, більшість країн-карликів Європи покладаються на спеціальні економічні та політичні заходи, які зазвичай полягають у зниженні податків і заохоченні фінансових інвестицій.

Кожна з країн-карликів Європи має дипломатичні відносини з Європейським Союзом, і більшість з них поступово активізували свої контакти та співпрацю з ЄС. Хоча кожна з них мала свою історію розвитку відносин з ЄС, ці відносини розвивалися за схожими напрямками. Наприклад, всі країни-карлики (за винятком Андорри) уклали валютні угоди з ЄС. У більшості випадків формальні відносини з ЄС розпочалися з підписання митних угод та договорів про співробітництво, а також більшість з них уклали договори з ЄС про оподаткування доходів від заощаджень резидентів ЄС.

Тим не менш, саме розширення ЄС частково вплинуло на активізацію відносин між країнами-карликами та Співтовариством. Так, загалом, країни-карлики Європи прагнули розвивати й розширювати свої існуючі двосторонні угоди з ЄС, особливо в контексті угод про співробітництво. Наприклад, хоча

законодавство ЄС як таке не поширюється на країни-карлики, Андорра та Сан-Марино прагнули поглибити відносини з ЄС у сферах, таких як навколишнє середовище, регіональна політика й туризм. Мікродержави також скористалися переговорами з ЄС щодо Договору про податок на заощадження для активізації дискусій в інших сферах, що становлять для них інтерес, включаючи зону євро (Андорра) та фінансові послуги (Монако).

Отже, співпраця між ЄС та країнами-карликами розпочалася на економічному та фінансовому підґрунті і поступово поширилася на інші сфери. Угоди про співробітництво дозволили активізувати територіальну співпрацю в останні роки, головним чином через проекти INTERREG, хоча загалом вона все ще залишається не дуже розвиненою. Однак, потенціал для подальшого розвитку є значним, оскільки більшість країн-карликів розташовані в самому центрі ЄС.

У контексті взаємодії з Україною, відносини з країнами-карликами характеризувалися відсутністю проблемних питань. Після вторгнення Росії, ці країни активізували дипломатичний діалог, підтримуючи українські ініціативи на міжнародних форумах та організаціях. Крім цього, країни-карлики Європи, не дивлячись на свій політичний «нейтралітет» активно підтримують санкційний режим проти Росії, наголошуючи про порушення міжнародного права та суверенітету України. Ліхтенштейн і Андорра висловлювали свою підтримку Україні через резолюції та заяви на засіданнях ООН, підтверджуючи своє рішуче ставлення до суверенітету та територіальної цілісності України. Монако та Сан-Марино встановили певні механізми гуманітарної допомоги, надаючи фінансову підтримку та матеріальні ресурси для потреб українського населення.

Отже, незважаючи на свої розміри, країни-карлики мають великий вплив у світі міжнародних відносин у певних галузях економіки, політики та культури. Своім прикладом вони доводять, що, незважаючи на маленькі розміри, можна мати високорозвинену економіку, політичну вагу і співпрацювати та бути почутими на світовій арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Стафійчук В.І. Політична географія світу: Навч. посібник / В.І.Стафійчук – Херсон: ОЛДІ-Плюс, 2016. – 306 с.
2. Лизогуб В.А. Країнознавство: Курс лекцій / В.А.Лизогуб. – Харків: Право, 2017. – 368 с.
3. Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. 2-ге вид., випр. / П. О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 292 с.
4. Яценко Б. П. Економічна і соціальна географія світу: Підручник для 10 кл. / За ред. Б. П. Яценка. — К.: АртЕк, 1999. — С. 4-19.
5. Яценко Б. П. Країнознавство: основи теорії: Навч. посібник / Б. П. Яценко, В. К. Бабарицька. — К.: Либідь, 2009. — 312 с.
6. Офіційний сайт Консорціуму Comunidad de Trabajo de los Pirineos [електронний ресурс] – Режим доступу: www.ctp.org/
7. Двосторонні відносини між Україною та Князівством Андорра [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://spain.mfa.gov.ua> (укр.).
8. Agreement in the form of an Exchange of Letters between the European Economic Community and the Principality of Andorra. Official Journal: L 374 of 31.12.1990, p. 14 – 32
9. Cooperation Agreement between the European Community and the Principality of Andorra. Official Journal: L 135 of 28.05.2005, p. 14 – 18
10. Agreement between the European Community and the Principality of Andorra providing for measures equivalent to those laid down in Council Directive 2003/48/EC on taxation of savings income in the form of interest payments. Official Journal L 359 of 04.12.2004, p. 33 – 45
11. Emerson M. (2007), Andorra and the European Union, Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels
12. INTERREG IV A Programme [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.seupb.eu/past-programmes/interreg/interreg-iva>

13. INTERREG III A France-Spain 2000-2006 [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/interreg-iii-2000-2006.html>
14. Decision of the Executive Committee of 23 June 1998, SCH/Com-ex (98)19
15. Council decision of 31 December 1998 on the position to be taken by the Community regarding an agreement concerning the monetary relations with the Principality of Monaco (1999/96/EC), San Marino (1999/97/EC) and the Vatican City (1999/98/EC), OJ 1999 L 30/31-36
16. Офіційний сайт EUREKA [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.eureka.be/home.do>
17. Monetary Agreement between the Government of the French Republic, on behalf of the European Community, and the Government of His Serene Highness the Prince of Monaco (2002/409/EC). Official Journal: L 142 of 31.05.2002, p.59 – 73
18. Agreement between the European Community and the Principality of Monaco on the application of certain Community acts on the territory of the Principality of Monaco (2003/885/EC). Official Journal: L 332 of 19.12.2003, p.41 – 51
19. Agreement between the European Community and the Principality of Monaco providing for measures equivalent to those laid down in Council Directive 2003/48/EC on taxation of savings income in the form of interest payments Official Journal: L 019 of 21.01.2005, p.53 – 67
20. Operational Programme ALCOTRA [електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.interreg-alcotra.eu/sites/default/files/ppt_template_eumrsweek_vf-rev.pdf
21. У Парижі сьогодні відбулась урочиста церемонія встановлення дипломатичних відносин між Україною та Князівством Монако у формі обміну нотами – Укрінформ [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20170404220347/https://www.ukrinform.ua/rubric-politycs/493013->

[u parig vdbulas urochista tseremonya vstanovlennya diplomatichnih vdnos in mg ukranoyu monako u form obmnu notami 591353.html](http://u.parig.vdbulas.urochista.tseremonya.vstanovlennya.diplomatichnih.vdnos.in.mg.ukranoyu.monako.u.form.obmnu.notami.591353.html)

22. Меморандум про взаєморозуміння між Державним комітетом фінансового моніторингу України та Службою інформації та моніторингу фінансових мереж Князівства Монако щодо співробітництва в сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму // Офіційний вісник України, 2009 р., № 94.
23. Батальйон “МОНАКО”. УП знайшла елітних біженців на Лазурному узбережжі. Українська правда [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/08/17/7363561/>
24. “Батальйон Монако 2”: на Лазурному узбережжі полюють за авто і цінностями українських VIP-біженців. Українська правда [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/10/18/7372398/>
25. Кодряченко А.І. Ліхтенштейн / А.І. Кудряченко – Країни світу і Україна, 2019. – с. 265-279.
26. Agreement on the European Economic Area Official Journal L 1, 3.1.1994, p.3
27. Agreement between the European Community and the Principality of Liechtenstein providing for measures equivalent to those laid down in Council Directive 2003/48/EC on taxation of savings income in the form of interest payments. Official Journal: L 379 of 24.12.2004, p. 84 - 95.
28. Mid-Term Evaluation INTERREG ІІІВ Alpine Space Programme 2000-2006 [електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.alpine-space.eu/wp-content/uploads/2022/12/Mid_term_evaluation_2003.pdf
29. Політичні відносини між Україною та Князівством Ліхтенштейн, Посольство України в Швейцарській Конфедерації та Князівстві Ліхтенштейн (за сумісництвом) [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://switzerland.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/3241-diplomacy>
30. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Ліхтенштейном, Посольство України в Швейцарській Конфедерації та

- Князівстві Ліхтенштейн (за сумісництвом) [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://switzerland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/3318-kulyturno-gumanitarne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-lihtenshtejnom>
31. UNHCR Switzerland and Liechtenstein – Help for refugees and asylum-seekers [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://help.unhcr.org/switzerland/>
32. Бульвінський А.Г. Сан-Маріно / А.Г. Бульвінський – Країни світу і Україна – с.555-562
33. Agreement on Cooperation and Customs Union between the European Economic Community and the Republic of San Marino. Official Journal: L 84 of 28.3.2002, p. 43 – 52
34. Monetary Agreement between the Italian Republic, on behalf of the European Community, and the Republic of San Marino. Official Journal: C 209 of 27/7/2001, p. 1 – 4
35. Agreement between the European Community and the Republic of San Marino providing for measures equivalent to those laid down in Council Directive 2003/48/EC on taxation of savings income in the form of interest payments. Official Journal: L 381 of 28.12.2004, p. 33 – 51
36. Memorandum of Understanding; Official Journal: L 381 of 28.12.2004, p. 45 – 51
37. Українсько-санмаринське торгово-економічне співробітництво [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://italy.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayina-ta-san-marino/3158-trade>
38. Двосторонні відносини між Україною та Республікою Сан-Маріно [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://italy.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayina-ta-san-marino/3154-diplomacy>
39. Офіційний статистичний сайт Андорри [електронний ресурс] – Режим доступу: www.estadistica.ad

- 40.Офіційний статистичний сайт Ліхтенштейну [електронний ресурс] –
Режим доступу: www.liechtenstein.li
- 41.Офіційний статистичний сайт Монако [електронний ресурс] – Режим
доступу: www.monacostatistics.mc/
- 42.Офіційний статистичний сайт Сан-Марино [електронний ресурс] –
Режим доступу: www.statistica.sm
- 43.The World Factbook [електронний ресурс] – Режим доступу:
<https://www.cia.gov/the-world-factbook/>